

RYZIKO UCIECZKI I UKRYCIA SIĘ PODEJRZANEGO JAKO PODSTAWA STOSOWANIA TYMCZASOWEGO ARESZTOWANIA.

Raport z badań
Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

HELŚIŃSKA FUNDACJA
PRAW CZŁOWIEKA

Ryzyko ucieczki i ukrycia się podejrzanego jako podstawa stosowania tymczasowego aresztowania.
Raport z badań Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

Autor: Marcin Wolny

Współpraca: Małgorzata Szuleka, Maciej Kalisz

Projekt graficzny i skład: Dagmara Derda

Zdjęcie na okładce: Adobe Stock, Daniel

Warszawa, maj 2024 r.

Wydanie I

Stan prawny: 30 marca 2024 r.

Publikacja dostępna na licencji Creative Commons uznanie autorstwa – na tych samych warunkach 4.0 (CC BY-SA 4.0)

Wydawca:

Helsińska Fundacja Praw Człowieka

ul. Wiejska 16

00-490 Warszawa

**Funded by
the European Union**

Raport powstał w ramach projektu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka „Flightrisk” realizowanego ze środków Unii Europejskiej z programu „Sprawiedliwość”. Wyrażone poglądy i opinie są wyłącznie poglądami autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy Unii Europejskiej lub Komisji Europejskiej. Ani Unia Europejska, ani organ udzielający dotacji nie mogą być za nie pociągnięte do odpowiedzialności.

SPIS TREŚCI

Podsumowanie	4
Rekomendacje	5
Dla władzy ustawodawczej	5
Dla władzy sędziowskiej	5
Standard konwencyjny	6
Polskie postępowanie karne	7
Procedura stosowania tymczasowego aresztowania	7
Przesłanki stosowania środków zapobiegawczych	7
Przesłanka ogólna stosowania tymczasowego aresztowania	8
Przesłanki szczególne stosowania tymczasowego aresztowania	8
Surowość kary grożąca podejrzanemu jako podstawa stosowania tymczasowego aresztowania	9
Negatywne przesłanki tymczasowego aresztowania	10
Wybór środka zapobiegawczego i czas jego trwania	11
Inne środki zapobiegawcze	12
Zażalenie	13
Dane statystyczne	13
Rezultaty badania aktowego	15
Podejrzani, względem których stosowano tymczasowe aresztowanie	15
Czyny zabronione, w związku którymi stosowane było tymczasowe aresztowanie	16
Ryzyko ucieczki lub ukrycia się jako przyczyna zatrzymania	16
Zachowanie podejrzanych a decyzja dotycząca stosowania tymczasowego aresztowania	16
Długość stosowania tymczasowego aresztowania	17
Stosowanie tymczasowego aresztowania	17
Ryzyko ucieczki jako podstawa stosowania tymczasowego aresztowania	18
Ryzyko ucieczki i ukrycia się podejrzanego we wnioskach prokuratorów o zastosowanie aresztowania ..	18
Ryzyko ukrycia się lub ucieczki podejrzanego w postanowieniach sądów	18
Zagrożenie surową karą jako podstawa stosowania tymczasowego aresztowania	19
Ryzyko ucieczki i ukrycia się podejrzanego a argumenty obrońców	20
Łączna długość stosowania tymczasowego aresztowania	21
Aneks	22
O projekcie	22
Metodologia	22

PODSUMOWANIE

- ◆ Obecny kształt przesłanek stosowania tymczasowego aresztowania z powodu obawy ucieczki lub ukrycia się podejrzanego przyczynia się do automatyzmu w stosowaniu tego środka zapobiegawczego przez sądy. Powoduje to stosowanie tymczasowego aresztowania lub przedłużanie stosowania tymczasowego aresztowania w sprawach, w których taki surowy środek zapobiegawczy nie powinien być stosowany w ogóle lub nie powinien być stosowany tak długo.
- ◆ Konsekwencją obecnego kształtu przesłanek stosowania tymczasowego aresztowania na podstawie ryzyka ucieczki lub ukrycia się podejrzanego, jest zwiększone prawdopodobieństwo stosowania tymczasowego aresztowania w stosunku do osób znajdujących się w kryzysie bezdomności oraz cudzoziemców.
- ◆ Przyjęta w kodeksie postępowania karnego przesłanka stosowania tymczasowego aresztowania w postaci ryzyka wymierzenia podejrzanemu surowej kary pozwala na stosowanie tymczasowego aresztowania w sposób automatyczny, bez badania stopnia zagrożenia dla prawidłowego toku postępowania.
- ◆ Sądy opierające tymczasowe aresztowanie na przesłance ryzyka wymierzenia podejrzanemu surowej kary w większości badanych spraw nie oceniały realności wymierzenia podejrzanemu surowej kary i poprzestawały jedynie na odwołaniu się do kwalifikacji zarzucanego podejrzanemu czynu, niekiedy wskazując, że zagrożenie surową karą uzasadnia domniemanie, że podejrzany będzie utrudniał postępowanie karne.
- ◆ Stosowane na gruncie art. 258 § 2 k.p.k. domniemanie utrudniania postępowania karnego przez podejrzanego godzi w zasadę *preasumptio boni viri* będącą elementem europejskiego porządku prawnego.
- ◆ Stosowanie domniemanie utrudniania postępowania karnego w istocie prowadzi do przerzucenia ciężaru dowodu na podejrzanego i obowiązku wykazania przez niego, że nie będzie on utrudniał postępowania karnego. Wykazanie okoliczności wskazujących na to, że podejrzany nie będzie utrudniał postępowania karnego ma charakter znacznie utrudniony. Bezpośrednio uniemożliwia to efektywne prowadzenie obrony podejrzanego i skutkuje bardzo ograniczoną skutecznością środków zaskarżenia składanych przez obronę.
- ◆ Sposób uzasadniania postanowień o stosowaniu tymczasowego aresztowania przez sądy odbiega od wymogów przewidzianych przez Kodeks postępowania karnego. Nie we wszystkich badanych postanowieniach sądy wykazały okoliczności świadczące o dużym prawdopodobieństwie popełnienia przez podejrzanego zarzucanego mu czynu. Ponadto, sądy stosujące tymczasowe aresztowanie odwoływały się jedynie do kodeksowych przesłanek stosowania izolacyjnego środka zapobiegawczego i nie wykazują okoliczności świadczących o ich zaistnieniu.
- ◆ W toku stosowania tymczasowego aresztowania w niedostateczny sposób sądy badają to, czy inne środki zapobiegawcze nie byłyby w stanie zabezpieczyć prawidłowego toku postępowania. Jednocześnie nie w dostateczny sposób analizują, czy w sprawie występują negatywne przesłanki do stosowaniu tymczasowego aresztowania.
- ◆ Obecny katalog środków zapobiegawczych alternatywnych względem tymczasowego aresztowania ma charakter ograniczony i nie pozwala na efektywne zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania. Skutkuje to większą skłonnością sądów karnych do stosowania tymczasowego aresztowania.

Dla władzy ustawodawczej

- ◆ Konieczna jest zmiana przesłanek uzasadniających stosowanie tymczasowego aresztowania. Z obecnej treści art. 258 § 1 pkt 1 k.p.k. należy usunąć odwołanie do niemożliwości ustalenia tożsamości podejrzanego albo braku w kraju stałego miejsca pobytu podejrzanego.
- ◆ Niezbędne jest wykreślenie z kodeksu postępowania karnego art. 258 § 2 k.p.k. pozwalającego na stosowanie tymczasowego, w wypadku, w którym zarzuca się mu podejrzenie popełnienia zbrodni lub występu zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 8 lat, albo gdy sąd pierwszej instancji skazał go na karę pozbawienia wolności nie niższą niż 3 lata.
- ◆ Konieczne jest poszerzenie katalogu środków zapobiegawczych alternatywnych względem tymczasowego aresztowania. Środki te powinny wykorzystywać w większym stopniu nowe rozwiązania technologiczne. W tym kontekście rozważenia wymaga wprowadzenie środka zapobiegawczego w postaci aresztu domowego (w dwóch formach – bez nadzoru elektronicznego i z nadzorem elektronicznym) oraz środka zapobiegawczego w postaci stałego monitorowania miejsca pobytu za pomocą urządzeń GPS oraz stałego uwierzytelniania miejsca pobytu (np. za pomocą rozwiązań biometrycznych wymagających cyklicznego uwierzytelniania).
- ◆ Rozważenia wymaga wprowadzenie rozwiązań pozwalających sądom stosującym tymczasowe aresztowanie na zobowiązanie prokuratora do wykonania określonych czynności procesowych pod rygorem zamiany tymczasowego aresztowania na nieizolacyjny środek zapobiegawczy.
- ◆ Ustawodawca powinien podważyć modyfikacje art. 259 § 3 k.p.k. poprzez podwyższenie minimalnego zagrożenia karą pozbawienia wolności, przy którym nie stosuje się tymczasowego aresztowania. Modyfikacja ta dostosowałaby procedurę karną do zmian w zakresie polityki karnej.

Dla władzy sądowniczej

- ◆ Sądy, stosując tymczasowe aresztowanie, powinny odwoływać się wyłącznie do realnego a nie hipotetycznego ryzyka utrudnienia postępowania karnego.
- ◆ Sądy odwołując się do ryzyka wymierzenia podejrzanemu surowej kary powinny badać realność wymierzenia takiej kary i analizować tę przesłankę wyłącznie w oparciu o ryzyko ucieczki, ukrycia się podejrzanego albo innego bezprawnego utrudnienia postępowania.
- ◆ Postanowienia o zastosowaniu tymczasowego aresztowania w większym stopniu powinny odpowiadać wymogom przewidzianym w kodeksie. Każde postanowienie sądu powinno odwoływać się do możliwości zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania w prawidłowy sposób oraz analizować, czy w sprawie nie zachodzą negatywne przesłanki do zastosowania tymczasowego aresztowania.

STANDARD KONWENCYJNY

Artykuł 5 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności pozwala na pozbawienie wolności osoby m.in. poprzez dokonanie zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania osoby w celu postawienia przed właściwym organem, gdy jest to konieczne dla uniemożliwienia ucieczki po dokonaniu czynu zagrożonego karą. Zgodnie z art. 5 ust. 3 każda osoba aresztowania powinna zostać niezwłocznie postawiona przed sądem i ma prawo być sądzona w rozsądnym terminie albo zwolniona na czas postępowania.

Konwencja dopuszcza więc oparcie postanowienia o tymczasowym aresztowaniu wyłącznie na ryzyku ucieczki po dokonaniu czynu zabronionego. Termin ten należy rozumieć w sposób autonomiczny. Nie ma jednak przeszkód, aby pod pojęciem „ucieczki” w rozumieniu EKPC rozumieć, zarówno ucieczkę *sensu stricto* jak i ukrycie się podejrzanego, którym operuje na gruncie Kodeksu postępowania karnego polski ustawodawca.

W swoim orzecznictwie ETPC odnosi się do okoliczności, które, w jego ocenie, mogą uzasadniać stosowanie tymczasowego aresztowania w celu uniemożliwienia ucieczki podejrzanego. Niezmiennie podkreśla przy tym, że surowość kary oraz siła zebranych dowodów świadczących o popełnieniu przestępstwa nie mają w tym zakresie decydującego znaczenia¹. Dodatkowo orzecznictwo ETPC akcentuje, że zasadność argumentu dotyczącego kary grożącej podejrzanemu maleje wraz z długością trwania tymczasowego aresztowania².

Zgodnie z Konwencją prawo krajowe nie może ograniczać regulacji stosowania tymczasowego aresztowania tylko do kwestii zagrożenia karą i uprawdopodobnieniu popełnienia przestępstwa. Regulowanie przesłanki ryzyka ucieczki wymaga także wykazania dodatkowych okoliczności je uzasadniających. Wśród potencjalnych czynników, które mogą w tym kontekście podlegać ocenie, Trybunał wymienia³ okoliczności związane z osobą podejrzanego, w tym jego moralnością, miejscem zamieszkania, zawodem, zasobami, więzami rodzinnymi i innymi relacjami, które łączą go z krajem, w którym prowadzi się postępowanie karne. Co istotne, zwłaszcza w perspektywie polskich rozwiązań, w orzecznictwie Trybunału można odnaleźć pogląd wskazujący na to, że brak po stronie podejrzanego stałego miejsca pobytu sam w sobie nie stwarza ryzyka ucieczki⁴.

Z kolei na tle argumentacji dotyczącej wymogu zwolnienia podejrzanego (albo zapewnienia mu rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie) ETPC podkreśla obowiązek przedstawienia przez Państwo-Stronę Konwencji przekonujących argumentów dla wykazania konieczności stosowania tymczasowego aresztowania⁵. W tym kontekście ETPC stoi na stanowisku, że ciężar dowodu w zakresie konieczności stosowania tymczasowego aresztowania nie powinien być odwracany i przenoszony na podejrzanego⁶. Dodatkowo, zdaniem ETPC, to na Państwach-Stronach Konwencji ciąży szczególny wymóg sprawdzenia czy stawiennictwa podejrzanego na rozprawie nie da się osiągnąć za pomocą innych środków zapobiegawczych niż tymczasowe aresztowanie⁷.

Problematyka stosowania tymczasowego aresztowania w oparciu o ryzyko ucieczki pojawia się także w polskich sprawach dotyczących tymczasowego aresztowania. Przykładowo, w sprawie *Kudła p. Polsce*⁸, polskie sądy uzasadniały konieczność stosowania tymczasowego aresztowania podejrzanego ryzykiem jego ucieczki lub ukrywania się. Odwoływały się przy tym do faktu zbyt późnego przedstawienia przez obrońcę podejrzanego zaświadczenia lekarskiego uzasadniającego nieobecność podejrzanego w toku postępowania. W ocenie ETPC okoliczność ta nie mogła jednak stanowić podstawy do kreowania przypuszczenia przez cały okres stosowania tymczasowego aresztowania, że w przypadku podejrzanego wciąż utrzymuje się ryzyko ucieczki. Z kolei w wyroku w sprawie *Kauczor p. Polsce*⁹ ETPC stwierdził naruszenia art. 5 § 3 Konwencji podkreślając, że powaga czynów zarzucanych podejrzanemu nie mogła sama w sobie uzasadniać długiego okresu tymczasowego aresztowania. Jednocześnie Trybunał podkreślił, że władze krajowe w niedostateczny sposób uzasadniły ryzyko jakie dla prawidłowego toku postępowania miał kreować podejrzanym.

Jednocześnie stałym problemem polskiego postępowania karnego pozostaje nieodpowiednie uzasadnianie przez sądy niezastosowania alternatywnych środków zapobiegawczych dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Naruszenie takie zostało stwierdzone chociażby w niedawnym wyroku w sprawie *Dłużewska p. Polsce*¹⁰.

1 Wyrok ETPC z 8.02.2005 r. w sprawie Panchenko p. Rosji, skarga nr 45100/98, § 106.

2 Wyrok ETPC z 27.06.1968 r. w sprawie Neumeister p. Austrii, skarga nr 1936/63, § 10.

3 Wyrok ETPC z 04.10.2005 r. w sprawie Becciev p. Mołdawii, skarga nr 9190/03, § 58.

4 Wyrok ETPC z 15.02.2005 r. w sprawie Sulaoja p. Estonii, skarga nr 55939/00, § 64.

5 Wyrok ETPC z 22.12.2008 r. w sprawie Aleksanyan p. Rosji, skarga nr 46468/06, § 179.

6 Wyrok ETPC z 10.03.2009 r. w sprawie Bykov p. Rosji, skarga nr 4378/02, § 64.

7 Wyrok ETPC (Wielka Izba) z 28.11.2017 w sprawie Merabishvili p. Gruzji, skarga nr 72508/132, § 223.

8 Wyrok ETPC z 26.10.2000 r. w sprawie Kudła p. Polsce, skarga nr 30210/96.

9 Wyrok ETPC z 3.02.2009 r. w sprawie Kauczor p. Polce, skarga nr 45219/06.

10 Wyrok ETPC z 15.04.2021 r. w sprawie Dłużewska p. Polsce, skarga nr 39873/18.

Procedura stosowania tymczasowego aresztowania

Procedura stosowania tymczasowego aresztowania oraz innych środków zapobiegawczych w całości uregulowana jest w Kodeksie postępowania karnego. Zgodnie z przepisami kodeksu, środki te stosować można, co do zasady, wyłącznie względem osób, które uzyskały w postępowaniu status podejrzanego. Przed zastosowaniem takiego środka konieczne jest przesłuchanie podejrzanego (istnieje możliwość przesłuchania w drodze wideokonferencji). Wyjątkiem od tej reguły są sytuacje, w których przesłuchanie podejrzanego jest niemożliwe z powodu ukrywania się podejrzanego lub jego nieobecności w kraju. W orzecznictwie sądów przyjmuje się jednocześnie, że brak udziału podejrzanego w posiedzeniu dotyczącym tymczasowego aresztowania, poza omówionymi wyjątkami, stanowi naruszenie prawa do obrony i świadczy o braku rzetelności postępowania¹¹.

W przesłuchaniu takim obok podejrzanego ma prawo wziąć udział obrońca. Organy ścigania nie mają jednak obowiązku zawiadomienia obrońcy o terminie przesłuchania. Nie muszą także odraczać przesłuchania do chwili stawienia się obrońcy na przesłuchanie.

Środki zapobiegawcze stosuje sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator. Co istotne, o zastosowaniu tymczasowego aresztowania może zdecydować wyłącznie sąd. W postępowaniu przygotowawczym sądem władnym do zastosowania tymczasowego aresztowania jest sąd rejonowy, w którego okręgu prowadzi się postępowanie.

Wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania musi spełniać określone wymagania. Po pierwsze, prokurator jest zobowiązany wykazać dowody świadczące o tym, że podejrzanym popełnił przestępstwo. Ponadto musi wymieniać również okoliczności przemawiające za istnieniem zagrożenia dla prawidłowego toku postępowania lub możliwości popełnienia przez podejrzanego nowego, ciężkiego przestępstwa, a także wykazywać konieczność stosowania tymczasowego aresztowania.

W orzecznictwie sądów powszechnych wskazuje się, że to na prokuratorze ciąży ciężar wykazania przesłanek stosowania środków zapobiegawczych. „Dlatego we wniosku w przedmiocie tymczasowego aresztowania prokurator obowiązany jest podać dowody wskazujące na duże prawdopodobieństwo popełnienia przez podejrzanego zarzucanego mu przestępstwa oraz okoliczności przemawiające za istnieniem zagrożeń dla prawidłowego toku postępowania”¹². Reguła ta ma zastosowanie nie tylko w przypadku stosowania tymczasowego aresztowania, ale także każdego kolejnego wniosku o jego przedłużenie. „[O]bowiązkiem prokuratora jest badanie, czy w sprawie nadal występują przyczyny, dla których środek zapobiegawczy został zastosowany lub wystąpiły przyczyny uzasadniające jego uchylenie albo zmianę”¹³.

Zbliżone reguły obowiązują sąd podejmujący decyzje o zastosowaniu tymczasowego aresztowania (a także innych środków zapobiegawczych). Stosując tymczasowe aresztowanie sąd jest zobligowany wskazać osobę, której dotyczy środek, zarzucany jej czyn, jego kwalifikację prawną oraz podstawę zastosowania środka. Ponadto, w postanowieniu o zastosowaniu tymczasowego aresztowania każdorazowo sąd musi oznaczyć czas jego trwania.

Prawo reguluje także sposób, w jaki sądy powinny uzasadniać postanowienie o zastosowaniu środka zapobiegawczego. Uzasadnienie takiego postanowienia powinno zawierać przedstawienie dowodów świadczących o popełnieniu przez oskarżonego przestępstwa, wykazanie okoliczności wskazujących na istnienie zagrożeń dla prawidłowego toku postępowania lub możliwości popełnienia przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa w razie niezastosowania środka zapobiegawczego oraz określonej podstawy jego zastosowania i potrzeby zastosowania danego środka. W wypadku tymczasowego aresztowania sąd musi ponadto wyjaśnić, dlaczego nie uznał za wystarczające zastosowanie innego środka zapobiegawczego.

Przesłanki stosowania środków zapobiegawczych

Kodeks postępowania karnego przewiduje, że środki zapobiegawcze (w tym tymczasowe aresztowanie) można stosować przede wszystkim w celu zabezpieczenia prawidłowego biegu postępowania przygotowawczego. Wyjątkowo mogą one być stosowane również w celu zapobiegnięcia popełnieniu przez podejrzanego nowego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu powszechnemu).

W orzecznictwie niektórych sądów podkreśla się przy tym, że oceniając ryzyko zagrożenia prawidłowego biegu postępowania należy wziąć pod uwagę określone czynniki. W tym kontekście sądy wymieniają m.in.: stopień zaawansowania postępowania, cechy podejrzanego, w tym realne możliwości podejrzanego w zakresie wpływania na jego przebieg, a także interes publiczny. Ten ostatni powinien być oceniany zarówno przez pryzmat wagi zarzucanych podejrzanemu czynów jak i możliwych następstw zakłócenia prawidłowego toku postępowania¹⁴.

11 Postanowienie SA we Wrocławiu z 7.03.2018 r., II AKz 142/18, OSAW 2018, nr 1, poz. 374.

12 Postanowienie SA we Wrocławiu z 16.05.2018 r., II AKz 307/18, OSAW 2018, nr 1, poz. 375.

13 Postanowienie SA we Wrocławiu z 16.05.2018 r., II AKz 307/18, OSAW 2018, nr 1, poz. 375.

14 Postanowienie SA w Krakowie z 27.04.2018 r., II AKz 194/18, KZS 2018, nr 5, poz. 37.

Przesłanka ogólna stosowania tymczasowego aresztowania

Zastosowanie tymczasowego aresztowania, a także innych środków zapobiegawczych wymaga zidentyfikowania okoliczności wskazujących na zaistnienie dużego prawdopodobieństwa popełnienia przez podejrzanego zarzucanego mu czynu (tzw. przesłanka ogólna tymczasowego aresztowania). W orzecznictwie sądowym podkreśla się, że niewykazanie przez sąd dużego prawdopodobieństwa popełnienia przez podejrzanego zarzucanego mu czynu powoduje brak możliwości stosowania środków zapobiegawczych¹⁵.

Jednocześnie sądy, oceniając wymagany w tym zakresie stopień prawdopodobieństwa, wskazują, że musi on być zbliżony do pewności w zakresie sprawstwa i winy podejrzanego. Wymóg ten jest uzasadniony daleko idącą ingerencją w wolność i nietykalność osobistą podejrzanego¹⁶. W orzecznictwie zwraca się także uwagę, że chodzi o prawdopodobieństwo popełnienia zarzucanego podejrzanemu czynu, a nie jakiegokolwiek innego czynu zabronionego¹⁷. Nie zmienia to jednak faktu, że oceniając stopień prawdopodobieństwa popełnienia przez podejrzanego zarzucanego mu czynu, sąd jest zobowiązany ocenić prawidłowość przyjętej przez prokuratora kwalifikacji prawnej czynu zarzucanego podejrzanemu przez pryzmat przesłanek tymczasowego aresztowania¹⁸. W orzecznictwie sądów powszechnych przyjmuje się przy tym, że ocena stopnia prawdopodobieństwa popełnienia przestępstwa musi odnosić się do wszystkich znamion danego czynu, a nie tylko do części z nich¹⁹. Weryfikacji podlegają przy tym czyny zarzucane podejrzanemu na chwilę stosowania tymczasowego aresztowania, a nie czyny, które mogą mu być przypisane w przyszłości²⁰.

Z drugiej strony w judykaturze podkreśla się także ograniczony charakter badania sprawstwa podejrzanych, wskazując, że rolą sądu jest jedynie zweryfikowanie istnienia ustawowych przesłanek stosowania tymczasowego aresztowania, a nie rozstrzygnięcie na temat tego, którym dowodom sąd powinien przyznać prymat wiarygodności²¹. Sądy podkreślają przy tym, że dokonywana przez nie ocena ma charakter wstępny, nieostateczny i niekompletny²².

Co bardzo istotne, od 2015 r. kodeks postępowania karnego wymaga, aby orzeczenia sądów dotyczące zastosowania lub przedłużenia tymczasowego aresztowania oparte były na dowodach jawnych dla oskarżonego i jego obrońcy. W tym celu kodeks przewiduje wymóg udostępnienia podejrzanemu i jego obrońcy akta sprawy w części zawierającej treść dowodów dołączonych do wniosku o tymczasowe aresztowanie. Jedyny wyjątek w tym zakresie przepisy procedury karnej rezerwują dla zeznań świadków, co do których zachodzi obawa dla niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia albo wolności świadka. Dowody tego rodzaju znajdują się w wyodrębnionym zbiorze i mogą stanowić podstawę orzeczenia o zastosowaniu lub przedłużeniu stosowania tymczasowego aresztowania. Dowodów tych nie udostępnia się jednak podejrzanemu i jego obrońcy, co rodzi wątpliwości z punktu widzenia prawa unijnego²³.

Przesłanki szczególne stosowania tymczasowego aresztowania

Aby zastosować tymczasowe aresztowanie, sąd rozpoznający wniosek prokuratora zobligowany jest wykazać zaistnienie ogólnej przesłanki stosowania środków zapobiegawczych oraz jednej z przesłanek szczególnych. Wśród tych ostatnich wymienić można m.in. ryzyko nakłaniania do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień oraz ryzyko popełnienia przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu powszechnemu. Z punktu widzenia celów niniejszego opracowania najistotniejszą rolę odgrywa ryzyko unikania wymiaru sprawiedliwości przez podejrzanego oraz ryzyko wymierzenia podejrzanemu surowej kary.

Zgodnie z kodeksem postępowania karnego środki zapobiegawcze, w tym tymczasowe aresztowanie można stosować, jeśli zachodzi uzasadniona obawa ucieczki lub ukrycia się oskarżonego, zwłaszcza gdy nie można ustalić jego tożsamości albo nie ma on w kraju stałego miejsca pobytu. W orzecznictwie sądowym ukrywanie się podejrzanego jest definiowane jako unikanie kontaktów z organami procesowymi, niestawianie się na wezwania oraz sytuacje braku możliwości skontaktowania się z podejrzanym z powodu nieznanego aktualnego miejsca jego pobytu, świadomie przez niego wywołanego²⁴. Za ucieczkę Sąd Najwyższy uznaje zaś oddalenie się podejrzanego z miejsca jego pobytu bez podania adresu organom procesowym i bez zamiaru rychłego powrotu²⁵.

15 Wyrok SA w Łodzi z 25.03.2014 r., II AKa 6/14, LEX nr 1444757.

16 Postanowienie SA w Krakowie z 9.06.2020 r., II AKz 319/20, KZS 2020, nr 7-8, poz. 52.

17 Postanowienie SA w Krakowie z 9.06.2020 r., II AKz 319/20, KZS 2020, nr 7-8, poz. 52.

18 Uchwała SN(7) z 27.01.2011 r., I KZP 23/10, OSNKW 2011, nr 1, poz. 1, zob. też: postanowienie SA w Krakowie z 18.06.2020 r., II AKz 357/20, LEX nr 3036469.

19 Wyrok SA w Katowicach z 6.02.2014 r., I ACa 950/13, LEX nr 1441390.

20 Postanowienie SA w Krakowie z 13.02.2019 r., II AKz 69/19, KZS 2019, nr 2, poz. 51.

21 Postanowienie SA w Krakowie z 9.08.2018 r., II AKz 405/18, LEX nr 2633151.

22 Postanowienie SA w Krakowie z 19.02.2020 r., II AKz 94/20, KZS 2020, nr 6, poz. 69.

23 Wymóg udostępnienia podejrzanemu i jego obrońcy istotnych dokumentów mających znaczenie z punktu widzenia skuteczności kwestionowania aresztowania podejrzanego ustanawia dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz. U. UE. L. z 2012 r. Nr 142, str. 1).

24 Postanowienie SA w Krakowie z 9.03.2018 r., II AKz 105/18, LEX nr 2574275.

25 Postanowienie SA w Krakowie z 9.03.2018 r., II AKz 105/18, LEX nr 2574275.

Podobnie jak w kontekście dużego prawdopodobieństwa popełnienia przez podejrzanego zarzucanego mu czynu, obawa ucieczki lub ukrywania się podejrzanego musi być w toku postępowania uzasadniona przez sąd. „[Z] materiału dowodowego zgromadzonego w toku postępowania przygotowawczego muszą wynikać okoliczności wskazujące na możliwość bezprawnego utrudniania postępowania przez podejrzanego”²⁶. W orzecznictwie sądów zwraca się przy tym uwagę, że warunkiem stosowania tymczasowego aresztowania jest stan uzasadnionej obawy wystąpienia zdarzeń wpływających na prawidłowy bieg postępowania przygotowawczego, a nie pewność co do utrudniania postępowania²⁷.

W orzecznictwie sądów powszechnych oraz Sądu Najwyższego znajdują się liczne przykłady sytuacji ukazujących jak sądy interpretują ryzyko ucieczki lub ukrycia się podejrzanego. W przeszłości ryzyko to było uzasadniane uprzednim poszukiwaniem podejrzanego w drodze Europejskiego Nakazu Aresztowania²⁸, niestawiennictwem podejrzanego do odbycia kary²⁹, tym, że podejrzanym jest obywatelem obcego państwa³⁰, a także posługiwaniem się przez podejrzanego fałszywymi danymi lub fałszywymi dokumentami³¹. W podobny sposób sądy oceniały prowadzenie przez podejrzanego koczowniczego (wędrownego) trybu życia, brak miejsca zamieszkania, czy niewykonywanie przez niego pracy. Uwarunkowanymi świadczącymi w tym kontekście na niekorzyść podejrzanego był fakt nieposiadania przez niego relacji rodzinnych³², jak również okoliczności popełnienia przez niego przestępstwa, w tym popełnienie go w zorganizowanej strukturze przestępczej oraz rozmiar dochodów osiąganych w sposób przestępczy³³. Podobnie oceniano próbę ucieczki podejrzanego³⁴, nieodbieranie przez podejrzanego wezwań połączone z nienawiązaniem z sądem prowadzącym sprawę jakiegokolwiek kontaktu³⁵. Na niekorzyść podejrzanym, w kontekście ryzyka ukrycia się lub ucieczki, wpływ miała także ich mobilność, w tym to, że zamieszkiwali, pracowali i prowadzili działalność gospodarczą w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej³⁶.

Z drugiej strony, należy się także odnieść do tych okoliczności, które nie zostały przez sądy uznane jako uzasadnienie dla tymczasowego aresztowania. Wśród tych okoliczności wymienić można podanie przez podejrzanego błędnego adresu zamieszkania, zwłaszcza gdy stawał się on na terminy rozpraw³⁷, niezamieszkiwanie w miejscu zameldowania³⁸, posługiwanie się w trakcie popełniania przestępstwa fałszywymi danymi³⁹, fakt uczestnictwa Polski w strefie Schengen⁴⁰, czy to, że inny ze współpodejrzanym uciekł za granicę⁴¹.

Co istotne, analiza orzecznictwa pozwala także na odtworzenie katalogu okoliczności, które *prima facie* działały na korzyść podejrzanym, a mimo to nie zostały przez sądy uznane jako osłabiające ryzyko ucieczki lub ukrycia się podejrzanego. Wśród nich wymienić można m.in. brak wcześniejszych zachowań utrudniających postępowanie⁴², prowadzenie w deklarowanym miejscu pobytu działalności gospodarczej⁴³, długotrwałe zamieszkiwanie przez cudzoziemca wraz z rodziną na terytorium Polski⁴⁴, posiadanie adresu zameldowania⁴⁵ czy fakt odbywania przez podejrzanego równoległe kary pozbawienia wolności⁴⁶.

Surowość kary grożąca podejrzanemu jako podstawa stosowania tymczasowego aresztowania

Zgodnie z Kodeksem postępowania karnego zastosowanie środków zapobiegawczych może być także uzasadnione grożącą oskarżonemu surową karą. Zgodnie z art. 258 § 2 Kodeksu postępowania karnego, jeśli podejrzanemu zarzuca się popełnienie zbrodni lub występku zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 8 lat, potrzeba zastosowania tymczasowego aresztowania w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania może być uzasadniona grożącą oskarżonemu surową karą. Jednocześnie przepisy pozwalają na stosowanie tymczasowego aresztowania w wypadku skazania przez sąd I instancji na karę pozbawienia wolności nie niższą niż 3 lata.

- 26 Postanowienie SN z 17.04.2008 r., WZ 27/08, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 926.
- 27 Postanowienie SA w Krakowie z 19.02.2020 r., II AKz 94/20, KZS 2020, nr 6, poz. 69.
- 28 Wyrok SA w Katowicach z 24.02.2016 r., II AKz 96/16, Biul.SAKa 2016, nr 2, poz. 12-13.
- 29 Wyrok SA w Katowicach z 24.02.2016 r., II AKz 96/16, Biul.SAKa 2016, nr 2, poz. 12-13.
- 30 Postanowienie SA w Katowicach z 27.11.2018 r., II AKz 908/18, Biul.SAKa 2019, nr 2, poz. 5.
- 31 Postanowienie SA w Katowicach z 14.02.2018 r., II AKz 90/18, Biul.SAKa 2018, nr 1, poz. 35.
- 32 Postanowienie SA w Krakowie z 13.02.2014 r., II AKz 42/14, KZS 2014, nr 2, poz. 44.
- 33 Postanowienie SA w Krakowie z 30.10.2019 r., II AKz 607/19, KZS 2019, nr 12, poz. 39.
- 34 Postanowienie SA w Katowicach z 2.12.1998 r., II AKz 338/98, Biul.SAKa 1999, nr 1, poz. 15.
- 35 Postanowienie SA w Katowicach z 15.12.1999 r., II AKz 366/99, LEX nr 42103.
- 36 Postanowienie SA w Krakowie z 13.02.2019 r., II AKz 69/19, KZS 2019, nr 2, poz. 51.
- 37 Postanowienie SA w Katowicach z 8.06.2016 r., II AKz 288/16, LEX nr 2139309.
- 38 Postanowienie SA w Katowicach z 11.10.2000 r., II AKz 384/00, OSA 2001, nr 9, poz. 57.
- 39 Postanowienie SA w Katowicach z 10.03.2010 r., II AKz 145/10, LEX nr 603304.
- 40 Postanowienie SN z 17.04.2008 r., WZ 27/08, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 926.
- 41 Postanowienie SA w Katowicach z 10.03.2010 r., II AKz 145/10, LEX nr 603304.
- 42 Postanowienie SA w Krakowie z 13.02.2014 r., II AKz 42/14, KZS 2014, nr 2, poz. 44.
- 43 Postanowienie SA w Katowicach z 27.05.2009 r., II AKz 359/09, LEX nr 519608.
- 44 Postanowienie SA w Katowicach z dnia 27 listopada 2018 r., sygn. II AKz 908/18.
- 45 Postanowienie SA w Katowicach z 28.10.2015 r., II AKz 604/15, LEX nr 1959455.
- 46 Postanowienie SA w Katowicach z 30.04.2014 r., II AKa 250/14, KZS 2014, nr 10, poz. 76.

Wykładnia tego przepisu, jeszcze w jego poprzednim kształcie⁴⁷, nastęrczała problemy interpretacyjne. Niejasne było czy przesłanka zagrożenia surową karą miała charakter samoistny. Wątpliwości te rozstrzygnął Sąd Najwyższy wskazując, że może ona stanowić samodzielne podstawy stosowania tymczasowego aresztowania⁴⁸. W orzeczeniu tym Sąd Najwyższy podkreślił przy tym, że dla zastosowania lub przedłużenia na jego podstawie nie wystarczy samo odwołanie się przez sąd do górnej granicy zagrożenia karą. „Ustawa w tym zakresie wymaga więc od sądu orzekającego w przedmiocie tymczasowego aresztowania dokonania swego rodzaju prognozowania kary”⁴⁹. W orzecznictwie sądów zwraca się ponadto uwagę na to, czy realność wymierzenia podejrzanemu surowej kary stwarza uzasadnioną obawę bezprawnego utrudniania postępowania karnego⁵⁰. Na tle wspomnianej regulacji sądy przyjmują, że sformułowanie art. 258 § 2 k.p.k. wprowadza szczególny rodzaj domniemania istnienia obawy, że oskarżony z uwagi na grożącą mu, w tej konkretnej sprawie, surową karę, będzie bezprawnie utrudniał postępowanie⁵¹. Domniemanie podejmowania działań utrudniających postępowanie wynikające z tego przepisu „zwalnia co do zasady od dowodowego wykazywania, że rzeczywiście podejrzanym może działania takie podejmować”⁵².

W efekcie sądy stoją na stanowisku, że samo ryzyko orzeczenia surowej kary wprowadza przypuszczenie, że konieczne jest zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania poprzez stosowanie tymczasowego aresztowania⁵³. Potrzeby tej „nie eliminuje argument posiadania przez oskarżonego stałego miejsca zamieszkania, czy brak w zachowaniu oskarżonego elementów wskazujących na utrudnianie procesu”⁵⁴. Co więcej, w ich ocenie, złożenie wyjaśnień, nawet takich które zawierają przyznanie się do winy, samo w sobie nie wyklucza niebezpieczeństwa utrudniania postępowania i nie nakazuje uchylenia zastosowanego środka zapobiegawczego⁵⁵.

Z drugiej strony, w orzecznictwie sądów apelacyjnych można odnaleźć także głosy ograniczające stosowanie art. 258 § 2 k.p.k. jako podstawy tymczasowego aresztowania. W tym kontekście zwracają one uwagę chociażby na konieczność wykazania, jak grożąca kara wpływa na cel stosowania środków zapobiegawczych⁵⁶. Zdaniem Sądu Apelacyjnego w Krakowie „[o]dmienne interpretacja koliduje z gwarancjami konstytucyjnymi oraz konwencyjnymi i już z tego powodu jest niemożliwa do zaakceptowania”⁵⁷.

Jednocześnie sądy podkreślają, że „wymowa przesłanki surowości kary ulega z czasem osłabieniu”⁵⁸, w związku z zaliczeniem długości tymczasowego aresztowania na poczet kary, a także ograniczeniem realnej możliwości utrudniania postępowania, wraz ze wzrostem jego zaawansowania⁵⁹.

Negatywne przesłanki tymczasowego aresztowania

Stosowanie tymczasowego aresztowania obudowane jest przy tym również przesłankami negatywnymi. Zgodnie z przepisami k.p.k. tymczasowego aresztowania nie wolno stosować jeśli wystarczający jest inny środek zapobiegawczy. W orzecznictwie sądów przyjmuje się, przy tym, że jeżeli podstawą stosowania tymczasowego aresztowania jest przepis art. 258 § 2 k.p.k. ustanawiający domniemanie utrudniania postępowania karnego, to sąd nie ma obowiązku uzasadnienia dlaczego nie uznał za wystarczające zastosowanie innego środka zapobiegawczego⁶⁰. Taki sposób argumentacji budzi jednak wątpliwości z punktu widzenia standardu strasburskiego, obligującego do wszechstronnego wyjaśnienia dlaczego sąd nie uznał nieizolacyjnych środków zapobiegawczych za wystarczające do zabezpieczenia toku postępowania.

Niemniej dyrektywę tymczasowego aresztowania jako środek o charakterze *ultima ratio* wzmacnia również reguła wyrażona w art. 258 § 4 k.p.k., która obliguje organy procesowe do uwzględnienia przy wyborze środka zapobiegawczego rodzaju i charakteru obaw dla prawidłowego toku postępowania oraz ich nasilenie. Na tym tle niektóre sądy wskazują, że „[z]asadą (...) jest reguła odpowiadania oskarżonego z wolnej stopy, a tymczasowe aresztowanie może być stosowane jedynie wyjątkowo”⁶¹. Pociąga to za sobą konieczność rygorystycznej interpretacji podstaw stosowania tymczasowego aresztowania, jako środka ingerującego w wolność osobistą przynależną każdej jednostce⁶². Co więcej, w judykaturze zwraca się uwagę, że zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania za pośrednictwem tymczasowego aresztowania znajduje uzasadnienie wyłącznie gdy postępowanie to prowadzone jest w sposób sprawny⁶³.

47 Zgodnie z treścią art. 258 § 2 k.p.k. obowiązującego do dnia 1.07.2015 r.: w przypadku oskarżonego, któremu zarzucono popełnienie zbrodni lub występku zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 8 lat, albo którego sąd pierwszej instancji skazał na karę pozbawienia wolności wyższą niż 3 lata, obawy utrudniania prawidłowego toku postępowania, o których mowa w § 1, uzasadniające stosowanie środka zapobiegawczego, mogą wynikać także z surowości grożącej oskarżonemu kary.

48 Uchwała SN(7) z 19.01.2012 r., I KZP 18/11, OSNKW 2012, nr 1, poz. 1.

49 Uchwała SN(7) z 19.01.2012 r., I KZP 18/11, OSNKW 2012, nr 1, poz. 1.

50 Postanowienie SA w Krakowie z 9.04.2003 r., II AKz 120/03, Prok.i Pr.-wkł. 2003, nr 10, poz. 22.

51 Uchwała SN(7) z 19.01.2012 r., I KZP 18/11, OSNKW 2012, nr 1, poz. 1.

52 Postanowienie SA we Wrocławiu z 5.01.2012 r., II AKz 4/12, LEX nr 1108804.

53 Postanowienie SA w Katowicach z 28.02.2001 r., II AKz 133/01, Prok.i Pr.-wkł. 2001, nr 11, poz. 25.

54 Postanowienie SA w Katowicach z 28.02.2001 r., II AKz 133/01, Prok.i Pr.-wkł. 2001, nr 11, poz. 25.

55 Postanowienie SA w Katowicach z 4.07.2001 r., II AKz 488/01, OSA 2002, nr 2, poz. 15.

56 Postanowienie SA w Krakowie z 6.03.2018 r., II AKz 104/18, KZS 2018, nr 3, poz. 29.

57 Postanowienie SA w Krakowie z 6.03.2018 r., II AKz 104/18, KZS 2018, nr 3, poz. 29.

58 Postanowienie SA w Krakowie z 23.08.2018 r., II AKz 439/18, KZS 2018, nr 9, poz. 36.

59 Uchwała SN(7) z 19.01.2012 r., I KZP 18/11, OSNKW 2012, nr 1, poz. 1.

60 Postanowienie SA w Katowicach z 24.09.2019 r., II AKz 878/19, LEX nr 3222198.

61 Postanowienie SA w Szczecinie z 17.06.2020 r., II AKz 327/20, OSASz 2020, nr 2, poz. 26-45.

62 Postanowienie SA w Szczecinie z 17.06.2020 r., II AKz 327/20, OSASz 2020, nr 2, poz. 26-45.

63 Postanowienie SA w Krakowie z 16.02.2011 r., II AKz 361/10, KZS 2011, nr 3, poz. 43.

Ponadto Kodeks przewiduje także obowiązek organów procesowych do odstąpienia od stosowania tymczasowego aresztowania, zwłaszcza gdy pozbawienie wolności spowodowałoby dla życia lub zdrowia podejrzanego poważne niebezpieczeństwo lub pociągałoby wyjątkowo ciężkie skutki dla niego lub jego najbliższej rodziny. Ciężar wykazania okoliczności uzasadniających odstąpienie od stosowania tymczasowego aresztowania obciąża stronę, która je zgłasza⁶⁴.

Za przyczyny uzasadniające odstąpienie od tymczasowego aresztowania orzecznictwo sądowe uznawało chociażby konieczność poddania się przez podejrzanego specjalistycznemu leczeniu w związku z poważną chorobą. Z drugiej strony, za okoliczności uzasadniające takie działania sądy nie uznawały wymogu kontynuowania nauki⁶⁵, konieczności bycia obecnym przy członku rodziny poddanym operacji⁶⁶, czy pogorszenia się stopy życiowej rodziny podejrzanego⁶⁷.

Dodatkowo, przepisy Kodeksu postępowania karnego wskazują, że tymczasowego aresztowania nie wolno stosować, gdyby na podstawie okoliczności sprawy można przewidywać, że sąd orzeknie w stosunku do oskarżonego karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania lub karę łagodniejszą albo że okres tymczasowego aresztowania przekroczy przewidywany wymiar kary pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia.

Tymczasowe aresztowanie nie może być także stosowane, jeżeli przestępstwo zagrożone jest karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą roku. W praktyce jednak, wskutek znacznego podniesienia w ostatnich latach ustawowego zagrożenia sankcją w związku z popełnieniem tego przestępstwa, zastrzeżenie to ma ograniczony charakter.

Co jednak istotne, ograniczeń tych nie stosuje się w wypadkach w których podejrzanego ukrywa się, uporczywie nie stawia na wezwanie lub w inny bezprawny sposób utrudnia postępowanie albo nie można ustalić jego tożsamości.

Wybór środka zapobiegawczego i czas jego trwania

Decydując o zastosowaniu określonego środka zapobiegawczego sąd zobowiązany jest uwzględnić rodzaj i charakter obaw dla prawidłowego toku postępowania (albo związanych z ryzykiem popełnienia nowego ciężkiego przestępstwa) przyjętych za podstawę stosowania danego środka oraz nasilenie ich zagrożenia dla prawidłowego przebiegu postępowania w określonym jego stadium.

Polskie prawo nie zawiera regulacji ustanawiającej generalny, maksymalny okres stosowania środków zapobiegawczych, w tym tymczasowego aresztowania. Różnicuje jednak przesłanki stosowania tymczasowego aresztowania w zależności od długości jego trwania. W wypadkach długotrwałych tymczasowych aresztowań wymaga, aby decyzja o ich przedłużeniu podjęta była w szczególnym trybie i na szczególnych podstawach. Co do zasady jednak, środki zapobiegawcze można stosować aż do czasu rozpoczęcia wykonania kary względem osoby skazanej za popełnienie przestępstwa.

Zgodnie z kodeksem postępowania karnego, długość okresu na który orzekane jest tymczasowe aresztowanie, co do zasady, nie może być dłuższe niż 3 miesiące. Kodeks pozwala przy tym, w wypadkach, w których, ze względu na szczególne okoliczności sprawy nie można było ukończyć postępowania przygotowawczego w omawianym terminie, na przedłużenie okresu tymczasowego aresztowania o dalszy czas oznaczony, nie dłuższy jednak niż 3 miesiące. Okres na który łącznie można przedłużyć tymczasowe aresztowanie w takich warunkach, nie powinien przekroczyć 12 miesięcy. Co więcej, inne z postanowień kodeksu przewiduje, że łączny okres stosowania tymczasowego aresztowania do chwili wydania pierwszego wyroku przez sąd pierwszej instancji nie może przekroczyć 2 lat.

Przekroczenie omawianych terminów jest jednak możliwe. Fakt ten powoduje jednak zmiany w zakresie właściwości rzeczowej sądu kompetentnego do przedłużenia tymczasowego aresztowania. Po osiągnięciu omawianych terminów, przedłużenia tymczasowego aresztowania dokonuje sąd apelacyjny. Ponadto ustawodawca wymaga w tym zakresie spełnienia nowych, dodatkowych przesłanek. W efekcie przedłużenie tymczasowego aresztowania w takich wypadkach jest możliwe jedynie, jeżeli konieczność taka powstaje w związku z zawieszeniem postępowania karnego, czynnościami zmierzającymi do ustalenia lub potwierdzenia tożsamości oskarżonego, wykonywaniem czynności dowodowych w sprawie o szczególnej zawłości lub poza granicami kraju, a także celowym przewlekaniem postępowania przez oskarżonego. Pod tym ostatnim pojęciem sądy rozumieją m.in. korzystanie z uprawnień procesowych w sposób nadmierny i nieuzasadniony⁶⁸.

W orzecznictwie sądowym zwraca się uwagę, że przepisy dotyczące długości stosowania tymczasowego aresztowania kreują dyrektywę prawidłowej organizacji postępowania przygotowawczego. „Organy ścigania powinny zatem prowadzić postępowanie przygotowawcze w taki sposób, aby nie przedłużać tymczasowego aresztowania podejrzanego na okres powyżej roku⁶⁹. Obliguje to jednocześnie prokuratora wnioskującego o przedłużenie tymczasowego aresztowania ponad przewidziane prawem limity do wykazania, że dołożył on najdalej idącej staranności dla sprawnego przebiegu postępowania przygotowawczego i skoncentrował czynności procesowe w celu ograniczenia czasu trwania tego środka do niezbędnego minimum⁷⁰.

64 Postanowienie SA w Krakowie z 29.12.2015 r., II AKz 479/15, KZS 2016, nr 2, poz. 45.

65 Postanowienie SA w Rzeszowie z 25.09.2012 r., II AKz 136/12, LEX nr 1237649.

66 Postanowienie SA w Katowicach z 16.01.2008 r., II AKz 33/08, LEX nr 578235.

67 Postanowienie SN z 30.08.2005 r., WZ 62/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1568.

68 Postanowienie SA w Katowicach z 27.01.2010 r., II AKp 8/10, LEX nr 574486.

69 Postanowienie SA we Wrocławiu z 6.11.2019 r., II AKz 879/19, OSAW 2019, nr 3-4, poz. 391.

70 Postanowienie SA we Wrocławiu z 6.11.2019 r., II AKz 879/19, OSAW 2019, nr 3-4, poz. 391.

Z racji wyjątkowego charakteru omawianych przesłanek każda z podstaw stosowania tymczasowego aresztowania ponad limity przewidziane prawem powinna być wykładana w sposób rygorystyczny⁷¹. Co więcej, orzecznictwo sądów podkreśla, że wraz z upływem czasu znaczenie jej dla konieczności stosowania tymczasowego aresztowania słabnie⁷².

Inne środki zapobiegawcze

Katalog środków zapobiegawczych alternatywnych względem tymczasowego aresztowania jest teoretycznie obszerny. Potencjalnie, zamiast tymczasowego aresztowania organy procesowe mogą zastosować środek zapobiegawczy w postaci poręczenia majątkowego w postaci pieniędzy, papierów wartościowych, zastawu oraz hipoteki. Konsekwencją stosowania poręczenia jest ryzyko, że stanowiące przedmiot poręczenia wartości majątkowe lub zobowiązania ulegną przypadkowi albo ściągnięciu w razie ucieczki lub ukrycia się oskarżonego. Co warte podkreślenia, wprowadzone w 2021 r. zmiany⁷³ znacznie ograniczyły możliwość zastosowania poręczenia majątkowego wskazując, że przedmiot poręczenia majątkowego nie może pochodzić z przysporzenia na rzecz oskarżonego albo innej osoby składającej poręczenie dokonane na ten cel.

Środkiem zapobiegawczym jest także poręczenie społeczne, w ramach którego pracodawca, kierownictwo szkoły podejrzanego albo organizacja społeczna deklaruje, że podejrzany stawi się na wezwanie i nie będzie bezprawnie utrudniał postępowania. Podobne poręczenie może także złożyć osoba godna zaufania.

Tytułem środka zapobiegawczego sąd lub prokuratura może oddać podejrzanego pod dozór Policji. Oddany pod dozór ma obowiązek stosowania się do wymagań zawartych w postanowieniu o zastosowaniu środka zapobiegawczego. Nałożone w ten sposób na niego obowiązki mogą polegać na zakazie opuszczania określonego miejsca pobytu, zgłaszaniu się do organu dozoru w określonych odstępach czasu, zawiadamianiu go o zamierzonym wyjeździe oraz o terminie powrotu, zakazie kontaktowania się z pokrzywdzonym lub z innymi osobami, zakazie zbliżania się do określonych osób na wskazaną odległość, zakazie przebywania w określonych miejscach, a także na innych ograniczeniach swobody oskarżonego, niezbędnych do wykonywania dozoru. Oddany pod dozór Policji ma obowiązek stawiania się we wskazanej jednostce organizacyjnej Policji z dokumentem stwierdzającym tożsamość, wykonywania poleceń mających na celu dokumentowanie przebiegu dozoru oraz udzielania informacji koniecznych dla ustalenia, czy stosuje się on do wymagań nałożonych w postanowieniu o nałożeniu dozoru.

Organy procesowe tytułem środka zapobiegawczego mogą nakazać podejrzanemu o popełnieniu przestępstwa z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej okresowe opuszczenie lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym i jego najbliższego otoczenia lub zakazać mu zbliżania się do pokrzywdzonego na wskazaną odległość, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził.

Innym z nieizolacyjnych środków zapobiegawczych jest możliwość zawieszenia oskarżonego w czynnościach służbowych lub w wykonywaniu zawodu albo nałożenie nakazu powstrzymanie się od określonej działalności lub od prowadzenia określonego rodzaju pojazdów. W drodze środka zapobiegawczego podejrzanemu można także zakazać ubiegania się o zamówienia publiczne na czas trwania postępowania.

Ponadto, w razie uzasadnionej obawy ucieczki można zastosować w charakterze środka zapobiegawczego zakaz opuszczania przez oskarżonego kraju, który może być połączony z zatrzymaniem mu paszportu lub innego dokumentu uprawniającego do przekroczenia granicy.

W praktyce funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości omawiany katalog środków alternatywnych względem tymczasowego aresztowania ma ograniczone znaczenie. Nie pozwala on na pełne zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania karnego w związku z ryzykiem ucieczki lub ukrycia się podejrzanego. Ukierunkowany na ten cel środek zapobiegawczy w rodzaju dozoru policyjnego nie różni się w swym zasadniczym kształcie od rozwiązań, które zawierał jeszcze Kodeks postępowania karnego z 1969 r.⁷⁴ Podobne wrażenie można odnieść porównując treść obecnej i pierwotnej regulacji wprowadzającej zakaz opuszczania kraju połączony z zatrzymaniem paszportu⁷⁵.

Kształt obu wymienionych środków zapobiegawczych można więc określić jako anachroniczny i nie przystający do obecnego charakteru postępowania karnego, a także zagrożeń związanych z jego prawidłowym biegiem, w tym m.in. możliwości jakie daje swoboda przepływu osób. Skłaniać to może sądy do częstszego nierozważania omawianych środków jako realnych alternatywnych dla tymczasowego aresztowania i zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania wyłącznie za pośrednictwem tymczasowego aresztowania. Taka sytuacja może prowadzić do przypadków nadużywania tymczasowego aresztowania. W związku z tym problemem, organizacje pozarządowe od lat formułują w przestrzeni publicznej postulaty stworzenia aresztu domowego połączonego z dozorem elektronicznym jako środka alternatywnego względem tymczasowego aresztowania. Rozwiązanie to stało się w 2021 r. tematem prac legislacyjnych Rady Ministrów. Wycofano się z niego jednak pod wpływem krytyki dotyczącej sposobu orzekania tego środka zapobiegawczego, a mianowicie tego, że o jego zastosowaniu miałby decydować prokurator, a nie sąd⁷⁶. Kwestia ta budziła wątpliwości pod kątem wymogów procedury *habeas corpus*.

71 Postanowienie SA we Wrocławiu z 6.11.2019 r., II AKz 879/19, OSAW 2019, nr 3-4, poz. 391.

72 Postanowienie SA w Katowicach z 24.10.2007 r., II AKp 208/07, LEX nr 370555.

73 Ustawa z dnia 20 kwietnia 2021 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1023).

74 Przepisy art. 235 k.p.k. z 1969 r. pozwalał na oddanie podejrzanego pod dozór Milicji Obywatelskiej. Oddany pod dozór miał obowiązek stosowania się do wymagań zawartych w postanowieniu sądu lub prokuratora. Obowiązek ten mógł polegać na zakazie wydalania się, zgłaszaniu się do organu dozoru w określonych odstępach czasu i zawiadamianiu go o zamierzonym wyjeździe oraz o terminie powrotu.

75 Dodany ustawą z dnia 29 czerwca 1995 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego, ustawy o ustroju sądów wojskowych, ustawy o opłatach w sprawach karnych i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. Nr 89, poz. 443 z późn. zm.)

76 Prawo.pl, Koronawirus wprowadza areszt domowy - są wątpliwości konstytucyjne.

Postanowienia prokuratora dotyczące stosowania środka zapobiegawczego mogą być poddane kontroli sądu rejonowego. Zażalenie tego rodzaju powinny być rozpoznawane niezwłocznie. Zażalenie na postanowienie sądu rejonowego o zastosowaniu tymczasowego aresztowania rozpoznaje sąd okręgowy.

Ponadto podejrzany może składać w każdym czasie wnioski o zmianę lub uchylenie środka zapobiegawczego. Wniosek w postępowaniu przygotowawczym rozpoznaje prokurator, a w postępowaniu sądowym sąd. Podejrzany może wnieść zażalenie na postanowienie w przedmiocie wniosku o ile od poprzedniego postanowienia w przedmiocie środka zapobiegawczego upłynęły co najmniej 3 miesiące.

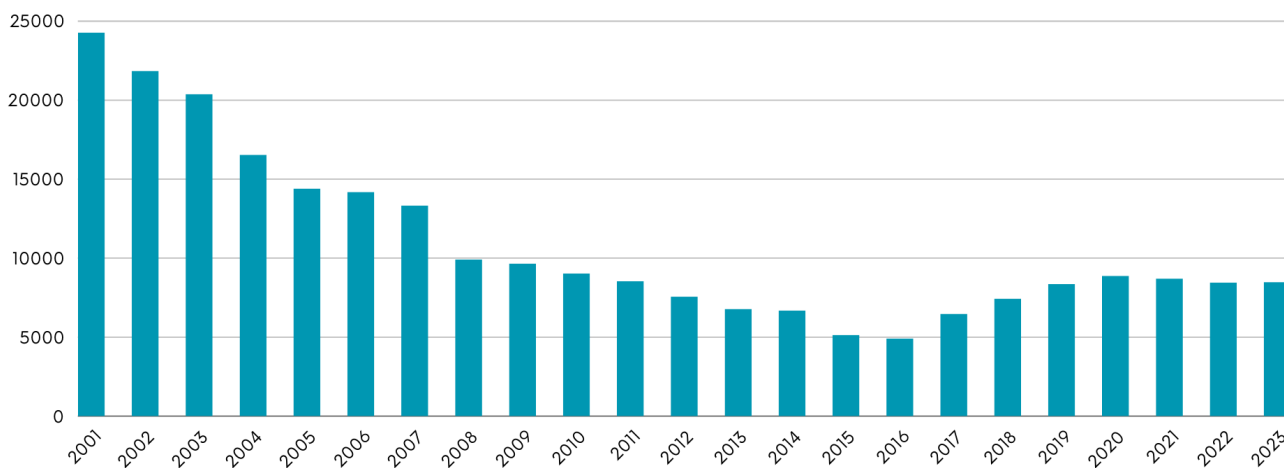
DANE STATYSTYCZNE

Nadmierne stosowanie w Polsce tymczasowego aresztowania pozostaje istotnym problemem. Kwestia ta cyklicznie powraca w orzecznictwie ETPC. Tylko w ostatnich pięciu latach ETPC orzekał o naruszeniu przez Polskę art. 5 § 3 Konwencji ze względu na zbyt długi okres tymczasowego aresztowania w takich sprawach jak: Meroń p. Polsce⁷⁷, Mariański p. Polsce⁷⁸, K.P. p. Polsce⁷⁹, Stefański i inni p. Polsce⁸⁰, Kaszubski p. Polsce⁸¹, Russjan p. Polsce⁸², Czeszel p. Polsce⁸³, Zubel p. Polsce⁸⁴, Rudnicki p. Polsce⁸⁵, Dłużewska p. Polsce⁸⁶, Łabudek p. Polsce⁸⁷, Burza p. Polsce⁸⁸.

Do niedawna jeszcze, nadmierne stosowanie tymczasowego było jednym ze źródeł znaczącego przeludnienia w polskich jednostkach penitencjarnych. Do 2015 r. wyraźna była tendencja spadkowa w zakresie nadmiernego stosowania tymczasowego aresztowania, jednak po 2015 r. ponownie zwiększyła się liczba wniosków kierowanych do sądów o zastosowanie tymczasowego aresztowania przez prokuratorów powszechnych jednostek prokuratury.

W 2015 r. liczba wniosków o zastosowanie tymczasowego aresztowania kształtowała się na poziomie 13 665, podczas gdy w 2023 r. sięgnęła niemal 23 tys. Zmiany tej nie tłumaczy przy tym ogólny wzrost liczby prowadzonych przez organy ścigania postępowań przygotowawczych. Porównanie liczby wniosków do liczby wszczętych postępowań przygotowawczych pokazuje bowiem częstsze sięganie po ten środek zapobiegawczy po 2015 r. Zmian tych nie sposób jednocześnie nie powiązać ze zmianami organizacyjnymi w samej prokuraturze, w tym ograniczeniem jej niezależności poprzez podporządkowanie jej władzy wykonawczej.

Skutkiem tych zmian było znaczne zwiększenie liczby osób tymczasowo aresztowanych, która niemal podwoiła się dochodząc do poziomu niespełna 9000 osób tymczasowo aresztowanych, a więc poziomu nieobserwowanego od 10 lat.

Średnia liczba osób tymczasowo aresztowanych w poszczególnych latach

77 Wyrok ETPC z 18.01.2024 r. w sprawie Meroń p. Polsce, skarga nr 42770/21.

78 Wyrok ETPC z 30.11.2023 r. Mariański p. Polsce z 30.11.2023 r., skarga nr 14630/22.

79 Wyrok ETPC z 26.10.2023 r. w sprawie K.P. p. Polsce, skarga nr 52641/16.

80 Wyrok ETPC z 11.05.2023 r. w sprawie Stefański i inni p. Polsce, skargi nr 53844/20, 728/21, 57170/21.

81 Wyrok ETPC z 10.11.2022 r. w sprawie Kaszubski p. Polsce, skarga nr 15466/19.

82 Wyrok ETPC z 27.10.2022 r. w sprawie Russjan p. Polsce, skarga nr 79509/17.

83 Wyrok ETPC z 13.10.2022 r. w sprawie Czeszel p. Polsce, skarga nr 47731/19.

84 Wyrok ETPC z 09.06.2022 r. w sprawie Zubel p. Polsce, skarga nr 10932/18.

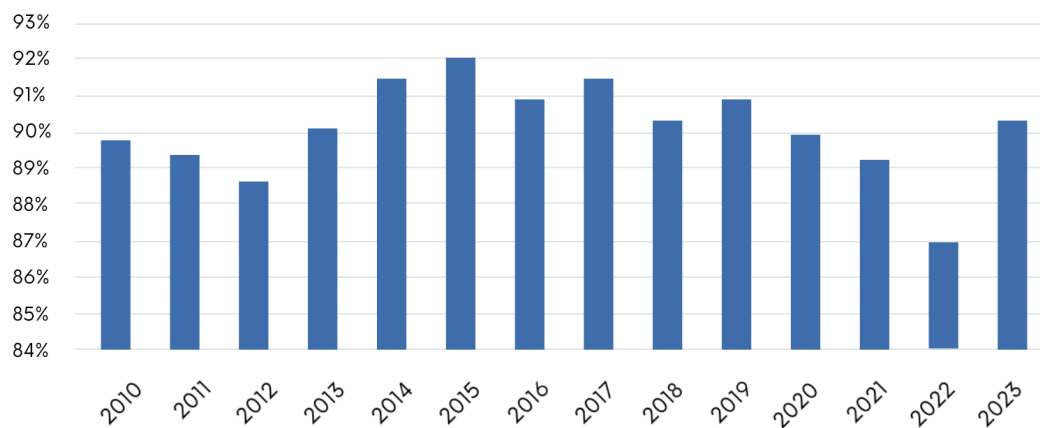
85 Wyrok ETPC z 3.02.2022 r. r. w sprawie Rudnicki p. Polsce, skarga nr 22647/19.

86 Wyrok ETPC z 15.04.2021 r. w sprawie Dłużewska p. Polsce, skarga nr 39873/18.

87 Wyrok ETPC z 4.06.2020 r. w sprawie Łabudek p. Polsce, skarga nr 37245/13.

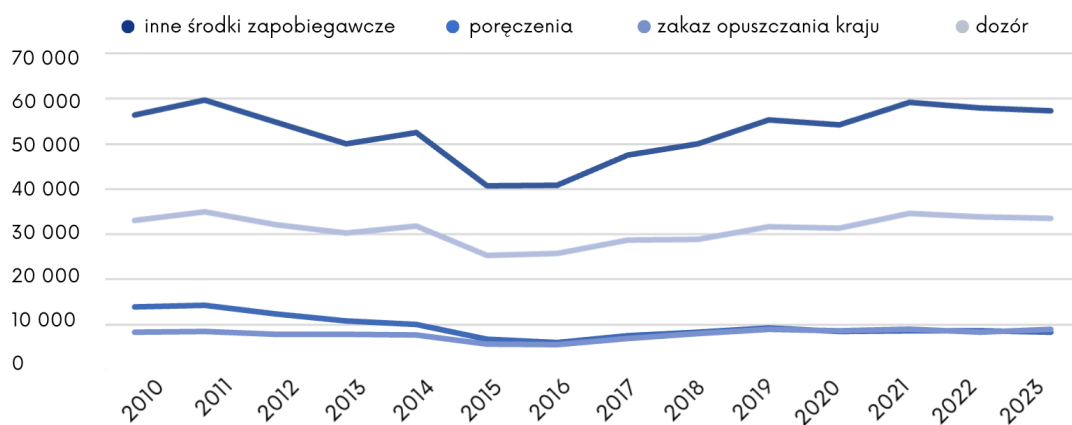
88 Wyrok ETPC z 18.10.2018 r. w sprawie Burza p. Polsce, skarga nr 15333/16.

W dalszym ciągu problemem pozostaje przy tym wysoki współczynnik akceptacji przez sądy wniosków o zastosowanie tymczasowego aresztowania. Od lat waha się on w przedziale od 86% do nawet 92%⁸⁹. W 2023 r. wyniósł on 90,31%. Z ustaleń HFPC⁹⁰ wynika, że jeszcze gorzej prezentują się dane dotyczące skuteczności zażaleń wnoszonych na postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania, sięgając w przypadku sądów rejonowych zaledwie 3,5% skuteczności, a w przypadku sądów okręgowych nie przekracza nawet 1%⁹¹. Co więcej, równie źle prezentują się dane dotyczące wniosków o przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania oscylując w 2022 r. wokół 95,65%.

Skuteczność wniosków o zastosowanie tymczasowego aresztowania

W ostatnich latach można przy tym zaobserwować trend częstszego wykorzystania środków alternatywnych względem tymczasowego aresztowania, zarówno w liczbach bezwzględnych jak i w odniesieniu do ogółu wszczętych postępowań przygotowawczych. Najczęściej stosowanym w tym zakresie środkiem pozostaje dozór policji. W 2023 r. liczba orzeczonych dozorów kształtowała się na poziomie niemal 33,5 tys. przypadków. Z grona pozostałych środków stosunkowo często orzekane są poręczenia (8287 przypadków w 2023 r.)⁹² oraz zakazy opuszczania kraju (niemal 8900 przypadków w 2023 r.). Ostatnim wartym odnotowania środkiem jest nakaz opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, mający zastosowanie przede wszystkim przy przestępstwie znęcania się (ok. 5500 przypadków w 2023 r.). Pozostałe środki mają charakter wysoce sprofilowane pod kątem zabezpieczenia społeczeństwa przed popełnieniem przestępstwa lub wykazują niską możliwość zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Nie może więc dziwić, że orzekane są rzadko lub nawet bardzo rzadko.

Alternatywne środki zapobiegawcze ogółem

Za szczególnie niepokojące należy uznać dane odnoszące się do długości stosowania tymczasowego aresztowania. W porównaniu do 2015 r. dostrzegalny jest znaczący wzrost w każdej kategorii dotyczącej liczby osób aresztowanych w danym roku. Liczba osób tymczasowo aresztowanych dłużej niż 2 lata, zwiększyła się w tym okresie z 21 do 140. W przypadku tych aresztowanych co najmniej rok a krócej niż 2 lata wzrosła pięciokrotnie z poziomu 130 przypadków w 2015 r. do 722 w 2023. Nie lepiej wygląda sytuacja w przypadku tymczasowo aresztowanych od 6 miesięcy do 1 roku oraz od 3 do 6 miesięcy (odpowiednio wzrost z poziom 1538 przypadków do 3180 oraz 3177 przypadków do 5307). Jednocześnie o około 5 tysięcy osób wzrosła suma liczby osób aresztowanym w danym roku statystycznym. Zgodnie z danymi Służby Więziennej w dniu 22 marca 2024 r. w jednostkach penitencjarnych przebywało 8270 osób tymczasowo aresztowanych⁹³.

89 Na podstawie sprawozdań Prokuratora Generalnego oraz Prokuratora Krajowego składanych w latach 2010-2023.

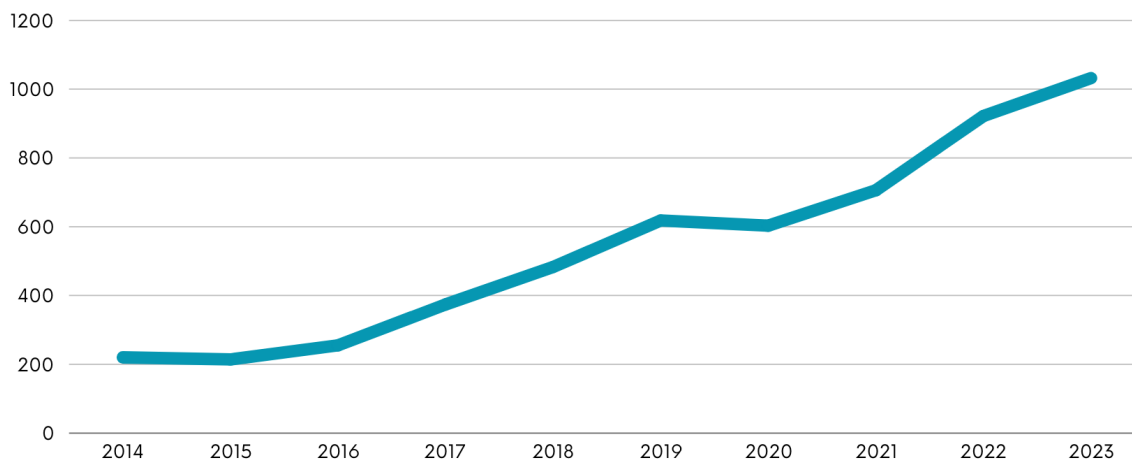
90 P. Kładoczny (red.), *O standardzie, który się nie przyjął (w Polsce). Praktyka stosowania tymczasowego aresztowania w świetle przepisów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.*

91 Ibidem.

92 Dane prezentowane obecnie przez Prokuraturę Krajową obejmują wszystkie rodzaje poręczeń, zarówno poręczenia majątkowe, społeczne oraz osobiste.

93 Służba Więzienna, *Komunikat o zaludnieniu jednostek penitencjarnych w dniu 22.03.2024 r.*

Obecnie publikowane dane Prokuratury Krajowej nie odnotowują liczby cudzoziemców, którzy zostali tymczasowo aresztowani⁹⁴. Tego rodzaju informacje odnotowywane były w sprawozdaniach Prokuratury Krajowej jedynie w latach 2016-2019. Dostrzegalny w nich był silny trend wzrostowy, skutkujący podwojeniem ogólnej liczby cudzoziemców tymczasowo aresztowanych (od 568 przypadków w 2016 r. do 1043 przypadków w 2019 r.). Też o częstszym stosowaniu tymczasowego aresztowania względem cudzoziemców potwierdzają jednak dane Służby Więziennej⁹⁵. Wynika z nich niemal pięciokrotny wzrost w latach 2014 – 2023 średniej liczby cudzoziemców tymczasowo aresztowanych. Wśród tymczasowo aresztowanych cudzoziemców najliczniejszą grupę stanowią obywatele Ukrainy, Gruzji oraz Białorusi.

Średnia liczba tymczasowo aresztowanych cudzoziemców w poszczególnych latach

REZULTATY BADANIA AKTOWEGO

Analiza akt sądowych przeprowadzona przez HFPC objęła łącznie akta 91 postępowań sądowych prowadzonych w latach 2019-2023, w których prokuratura wnioskuje o zastosowanie tymczasowego aresztowania. W 56 z nich tymczasowe aresztowanie stosowane było z uwagi na obawę ucieczki lub ukrycia się podejrzanego. Spośród badanych spraw jedynie w dwóch wypadkach sądy nie zastosowały tymczasowego aresztowania.

Podejrzani względem których stosowano tymczasowe aresztowanie

W zdecydowanej większości badanych spraw, podejrzani, względem których kierowano wnioskami o zastosowanie tymczasowego aresztowania byli płci męskiej. W badanej grupie znalazło się jedynie 8 kobiet.

W badanej populacji najliczniejszą grupę osób stanowiły osoby w przedziale wiekowym od 17 do 29 roku życia oraz od 40 do 49 r. życia. W obu wypadkach badacze HFPC odnotowali po 27 podejrzanych w takim przedziale wiekowym. Nieznacznie mniej (21) było osób w wieku 30-39 lat. W pozostałej grupie podejrzanych 11 osób miało pomiędzy 50-59 lat, a 4 osoby miały ponad 60 lat. W jednym wypadku w aktach postępowania brak było informacji na temat wieku podejrzanego.

Największa grupa podejrzanych należała do osób z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym. Niewiele mniej podejrzanych posiadało wykształcenie zawodowe. Wykształcenie średnie oraz średnie techniczne posiadało łącznie kilkanaście osób. W zdecydowanej mniejszości pozostawali zaś podejrzani posiadający wykształcenie wyższe. Dwóch wskazało, że nie mają w ogóle wykształcenia. W przypadku pozostałych osób w aktach brak było informacji dotyczących wykształcenia podejrzanego.

W większości spraw podejrzani nie mieli nikogo na utrzymaniu. W kilkunastu przypadkach badaczom nie udało się ustalić, czy podejrzani mieli kogoś na utrzymaniu. W pozostałej grupie kilkudziesięciu spraw każdy z podejrzanych osób miał przynajmniej jedną osobę na utrzymaniu. W sześciu przypadkach było to od 3 do 5 dzieci.

94 HFPC zwróciła się do Prokuratury Krajowej z prośbą o udostępnienie wspomnianej informacji w trybie dostępu do informacji publicznej. Z odpowiedzi PK wynika, że nie agreguje ona obecnie danych tego rodzaju.

95 Opracowanie własne HFPC na podstawie statystyk miesięcznych publikowanych przez Służbę Więzienną na stronie <https://sw.gov.pl/stro na/Statystyka>.

Wśród badanych przypadków istotną grupę stanowiły osoby kwalifikujące się do grona osób szczególnie narażonych na pokrzywdzenie. Do grona tego badający zaliczyli osoby w kryzysie bezdomności, nieletnich, cudzoziemców, osoby cierpiące z powodu chorób psychicznych i uzależnienia oraz przedstawiciele mniejszości etnicznych. Analiza akt pozwoliła na zakwalifikowanie do tej kategorii aż 47 podejrzanych, co stanowi ponad 50% badanej próby. Z grona tego najliczniejszą grupę stanowiły osoby dotknięte kryzysem bezdomności (17 osób). W drugiej kolejności, wymienić należy podejrzanych należących do grona cudzoziemców (16 osób). Istotną grupę stanowiły także osoby uzależnione od środków odurzających lub z tego tytułu leczone odwykowo (12 osób)⁹⁶. 4 osoby należały do kategorii osób leczonych psychiatrycznie⁹⁷. W badanej grupie znalazły się ponadto dwie osoby należące do mniejszości etnicznej oraz jeden podejrzany mający mniej niż 18 lat.

Czyny zabronione, w związku z którymi stosowane było tymczasowe aresztowanie

Badana próba spraw zawierała bardzo zróżnicowany katalog przestępstw w związku z którymi stosowano tymczasowe aresztowanie. Największy ich odsetek odnosił się do przestępstw przeciwko mieniu, w szczególności rozboju, kradzieży rozbójniczej, kradzieży z włamaniem oraz kradzieży. Pod względem liczby spraw, w drugiej kolejności najliczniejszej grupie znalazły się postępowania dotyczące przestępstw opisanych w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii (w szczególności posiadania znacznej ilości środków odurzających). Istotną grupę czynów, w związku z którymi stosowano tymczasowe aresztowanie stanowiły także groźby karalne. W niewielkim stopniu w badanej próbie pojawiały się przestępstwa przeciwko seksualności oraz przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, w tym przede wszystkim dotyczące spowodowania średniego uszczerbku na zdrowiu. Ponadto, w trzech przypadkach tymczasowe aresztowanie zostało zastosowane w stosunku do ukrywających się sprawców przestępstwa niealimentacji.

Ryzyko ucieczki lub ukrycia się jako przyczyna zatrzymania

W ramach prowadzonego badania HFPC sprawdzała relację pomiędzy przesłankami zatrzymania podejrzanego, a motywami dla których zastosowano jego tymczasowe aresztowanie.

W badanej grupie spraw decyzja o zatrzymaniu osoby podejranej podjęta została w 68 przypadkach. Spośród nich uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa oraz obawa ukrycia się sprawcy albo obawa ucieczki sprawcy przestępstwa zostały wymienione w 45 przypadkach. Nie wszystkie one były podstawą do wydania postanowienia o tymczasowym aresztowaniu opartym na przesłankach związanych z obawą ucieczki czy ukrycia się podejrzanego. W niemal 30% uzasadnień postanowień o zastosowaniu tymczasowego aresztowania nie można było odnaleźć argumentów wskazujących za wystąpienie jednego z omawianych ryzyk. Stawia to pod znakiem zapytania proporcjonalność przeprowadzonego wobec podejrzanych zatrzymania i rodzi wątpliwości, czy powody zatrzymania nie są powoływane przez organy procesowe jedynie *pro forma*, zapewniając jedynie formalną legalność tego środka.

Zachowanie podejrzanych a decyzja dotycząca stosowania tymczasowego aresztowania

Kodeks postępowania karnego w żadnym miejscu nie gwarantuje podejrzanemu, który przyzna się do winy i złoży wyjaśnienia, uprawnienia do odpowiadania w procesie karnym „z wolnej stopy”. Niemniej fakt przyznania się do winy oraz złożenia wyjaśnień musi być oceniany z punktu widzenia konieczności zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, a więc funkcji którą w postępowaniu karnym realizują środki zapobiegawcze. Podobne wnioski odnieść należy także w tych sprawach, w których sprawca przestępstwa został złapany na gorącym uczynku. W praktyce jednak, kwestia przyznania się podejrzanego do winy, złożenia przez niego wyjaśnień czy niebudzących wątpliwości okoliczności popełnienia przestępstwa nie znajdowała należytego odzwierciedlenia w badanych sprawach. Przeciwnie, na tle spraw narkotykowych, w których podejrzani byli zatrzymywani *in flagranti*, niektóre organy procesowe wskazywały m.in. na rozwojowy charakter danej sprawy i konieczność wykonania określonych czynności dowodowych, które pozwoliłyby na ustalenie innych osób uczestniczących z podejrzanym w przestępczym procederze. Sam fakt przyznania się do winy oraz składania wyjaśnień nie skłaniał sądów do stosowania alternatywnych środków zapobiegawczych. W badanej próbie HFPC odnotowała 81 spraw, w których podejrzany został przesłuchany przed zastosowaniem tymczasowego aresztowania. W 40 z nich podejrzani przyznali się do zarzucanego im czynu i złożyli wyjaśnienia. Nie stało to jednak na przeszkodzie stosowaniu tymczasowego aresztowania względem tych podejrzanych.

⁹⁶ W trzech przypadkach kategoria ta pokrywa się z kategorią osób dotkniętych kryzysem bezdomności.

⁹⁷ W dwóch przypadkach kategoria ta pokrywa się z kategorią osób uzależnionych od środków odurzających lub leczonych odwykowo.

Długość stosowania tymczasowego aresztowania

W zdecydowanej większości badanych sprawach (61), postanowienia o zastosowaniu tymczasowego aresztowania wydane przez sądy ustalały okres stosowania tymczasowego aresztowania na maksymalny dopuszczalny okres 3 miesięcy. W kilkunastu sprawach izolacyjny środek zapobiegawczy stosowany był na 2 miesiące. Zaledwie w trzech sprawach początkowy okres, na który sąd orzekł tymczasowe aresztowanie wynosił 4 tygodnie, w jednej zaś 6 tygodni. W przypadku pięciu spraw dotyczących sprawców którzy ukrywali się przed wymiarem sprawiedliwości, izolacyjny środek zapobiegawczy został orzeczony wyłącznie na okres 14 dni⁹⁸.

Wydaje się, że powodem orzekania tymczasowego aresztowania w tak długim wymiarze czasu, jest długotrwały charakter trwających postępowań przygotowawczych, w szczególności brak realnej szansy na zakończenie ich w ustawowym, 3 miesięcznym terminie. Niewątpliwie orzekanie tymczasowego aresztowania w maksymalnej dopuszczalnej długości pozwala także sądom minimalizować częstotliwość przedłużania tymczasowego aresztowania, co zaoszczędza im pracy, kosztem proporcjonalności stosowania tego środka.

Stosowanie tymczasowego aresztowania

Przedmiotem szczególnego zainteresowania HFPC była jakość uzasadnień dotyczących stosowania tymczasowego aresztowania. Zgodnie z przepisami k.p.k. uzasadnienie postanowienia o zastosowaniu środka zapobiegawczego powinno zawierać m.in. przedstawienie dowodów świadczących o popełnieniu przez podejrzanego przestępstwa, wykazanie okoliczności wskazujących na istnienie zagrożeń dla prawidłowego toku postępowania lub możliwości popełnienia przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa w razie niezastosowania środka zapobiegawczego.

Bazując na tej regulacji, HFPC analizowała na ile uzasadnienia postanowień o zastosowaniu tymczasowego aresztowania odpowiadały tym wymogom, w szczególności czy przedstawiały dowody lub okoliczności, na podstawie których sąd uznał, że zaistniało duże prawdopodobieństwo popełnienia przez podejrzanego przestępstwa. Weryfikowała także, czy postanowienie o tymczasowym aresztowaniu wskazywały fakty świadczące o zagrożeniach dla prawidłowego toku postępowania przygotowawczego. W podobny sposób HFPC analizowała przesłanki negatywne tymczasowego aresztowania, w tym możliwość zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania karnego za pomocą innych środków zapobiegawczych, a także zaistnienie szczególnych względów nakazujących odstąpienie od stosowania tymczasowego aresztowania.

Omawiane kwestie były oceniane z punktu widzenia odbiorcy postanowienia i sprowadzały się do weryfikacji tego, czy uzasadnienie postanowienia przedstawiało skonkretyzowane okoliczności świadczące o wystąpieniu określonych przesłanek, czy też jedynie deklaratoryjnie stwierdzało ich wystąpienie, nie podając w tej mierze żadnych konkretnych faktów na poparcie tak postawionej tezy. Jednocześnie nadmienić należy, że HFPC nie weryfikowała czy okoliczności wymienione przez sądy faktycznie znajdowały potwierdzenie w aktach postępowania, a więc czy np. dowody świadczące, zdaniem sądu, o dużym prawdopodobieństwie popełnienia zarzucanego podejrzanemu czynu, faktycznie na takie prawdopodobieństwo wskazywały.

Co warte podkreślenia, w zdecydowanej większości badanych postanowień sądy odnotowały dowody, które w ich ocenie wskazywały na zaistnienie w sprawie dużego prawdopodobieństwa popełnienia przez podejrzanego zarzucanego mu czynu. Spośród 108 badanych postanowień sądów pierwszej instancji o zastosowaniu tymczasowego aresztowania, jedynie w 17 przypadkach sądy nie wykazały w ogóle takich dowodów. W pozostałych wypadkach można wskazać okoliczności, które, zdaniem sądu, o takim prawdopodobieństwie świadczyły. Najczęściej sposób działania sądów w tym aspekcie sprowadzał się do punktowego wskazania konkretnych środków dowodowych wskazujących na sprawstwo podejrzanego (wraz z wymienieniem numeru karty w aktach postępowania).

Sytuacja kształtowała się w zbliżony sposób w odniesieniu do okoliczności dotyczących bezprawnego wpływania na tok postępowania karnego poprzez m.in. nakłanianie świadków do zmiany zeznań, ucieczkę podejrzanego albo jego ukrycie się. Spośród 105 postanowień, w których okoliczność taka została powołana, 18 odnosiło się do niej w sposób deklaracyjny, w ogóle nie podając okoliczności, które ich zdaniem miałyby wpływać na wystąpienie skonkretyzowanych zagrożeń dla toku postępowania.

Gorzej prezentowała się za to analiza jakości uzasadnień postanowień o zastosowaniu tymczasowego aresztowania w części dotyczącej wykorzystania alternatywnych środków zapobiegawczych dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Jedynie w 9 zbadanych postanowieniach sądy merytorycznie uzasadniły dlaczego nie zdecydowały się na zastosowanie nieizolacyjnego środka zapobiegawczego. W zdecydowanej większości spraw (75 przypadków) jedynie deklaratoryjnie stwierdziły, że inne środki zapobiegawcze nie pozwolą zabezpieczyć odpowiedniego biegu postępowania karnego. W 25 przypadkach, mimo istnienia obowiązku ustawowego, w ogóle nie odniosły się do tej kwestii.

98 W 4 przypadkach wypełnione kwestionariusze nie odnotowywały długości stosowanego tymczasowego aresztowania.

W badanej grupie spraw było 57 postanowień o zastosowaniu tymczasowego aresztowania, które bezpośrednio oparte były na ryzyku ucieczki lub ukrycia się podejrzanego. Okoliczności, które świadczyć miały, zdaniem organów procesowych, za stwierdzeniem tego ryzyka miały charakter zróżnicowany.

Ryzyko ucieczki i ukrycia się podejrzanego we wnioskach prokuratorów o zastosowanie tymczasowego aresztowania

W prokuratorskich wnioskach o zastosowanie tymczasowego aresztowania znaczna część podnoszonych argumentów dotyczyła braku stałego miejsca pobytu albo stałego miejsca zamieszkania podejrzanego. W kilku sprawach wprost za przesłankę do stosowania tymczasowego aresztowania ze względu na ryzyko ucieczki lub ukrycia się podejrzanego prokuratorzy wskazali to, że podejrzany jest osobą w kryzysie bezdomności. W niektórych sprawach podstawy te zostały wyrażone bardziej eufemistycznie, przez odwołanie się do tego, że podejrzany prowadzi nieustabilizowany tryb życia. Ponadto, prokuratura uzasadniając ryzyko ucieczki lub ukrycia się podejrzanego, wskazywała na opuszczenie przez niego stałego miejsca pobytu oraz fakt niemożliwości ustalenia takiego miejsca. Istotną grupę okoliczności uzasadniających stosowanie tymczasowego aresztowania stanowiła także możliwość wymierzenia podejrzanemu surowej kary. Ponadto wnioski o zastosowanie tymczasowego aresztowania względem podejrzanego odwoływały się do cech osobistych podejrzanych: ich stanu cywilnego, wieku, nieposiadania dzieci, braku relacji z rodziną, jak również statusu zatrudnienia. Ponadto okolicznością silnie wskazującą na konieczność stosowania tymczasowego aresztowania było zaliczenie podejrzanego do grupy cudzoziemców albo posiadanie przez niego związków z państwami obcymi, np. uprzednie zamieszkiwanie, pracę na ich terytorium albo posiadanie rodziny za granicą. W jednej spraw za okoliczność uzasadniającą stosowanie tymczasowego aresztowania uznano fakt rosyjskiej agresji na Ukrainę i związaną z tym możliwość mobilizacji podejrzanego narodowości ukraińskiej. W innej ze spraw argumentem za stosowaniem tymczasowego aresztowania był fakt nielegalnego pobytu podejrzanego na terytorium Polski.

Oddzielną grupę zachowań uzasadniających stosowanie tymczasowego aresztowania stanowiły te dotyczące zachowania samego podejrzanego. W grupie tej wymienić można próbę ucieczki przy okazji zatrzymania, niestosowanie się do środków zapobiegawczych orzeczonych w innych postępowaniach, fakt poszukiwania podejrzanego za pośrednictwem listu gończego lub Europejskiego Nakazu Aresztowania. W praktyce jednak, takie skonkretyzowane okoliczności świadczące na realność ryzyka ucieczki podejrzanego, stanowiły zdecydowaną mniejszość badanych spraw.

Tylko w dwóch z badanych spraw wniosek prokuratora o zastosowanie tymczasowego aresztowania nie znalazł akceptacji sądu (należy jednak zwrócić uwagę, że HFPC domagała się wprost udostępnienia akt postępowania, w których stosowano tymczasowe aresztowanie). W jednej z omawianych spraw, sąd nie zgodził się na zastosowanie izolacyjnego środka zapobiegawczego względem osoby wykonującej zawód zaufania publicznego podejrzanego m.in. o poświadczenie nieprawdy w dokumentach. Wskazał, że nie zachodzi w omawianej sprawie ryzyko ukrycia się podejrzanego, podkreślając, że osoba ta nie była wcześniej karana, a oskarżyciel publiczny nie wykazał okoliczności, które miałyby świadczyć o ryzyku mactwa lub ukrycia się podejrzanego. Sąd nie podzielił także oceny prokuratury dotyczącej surowości kary grożącej podejrzanemu. Uznał, że musi mieć ona charakter realny, a nie odwoływać się jedynie do maksymalnego zagrożenia karą przewidzianą za dany czyn. Stwierdził ponadto, że w wypadku skazania podejrzanego istnieje duża szansa, że wykonanie orzeczonej kary zostanie względem niego zawieszona.

Ryzyko ukrycia się lub ucieczki podejrzanego w postanowieniach sądów

W podobny sposób ryzyko ucieczki lub ukrycia się podejrzanego uzasadniane było przez sądy. Okoliczności podnoszone w tym kontekście można podzielić na cztery grupy.

Pierwsza z nich odnosi się do właściwości osobistych podejrzanego. W grupie tej najczęściej pojawiającą się przesłanką uzasadniającą wystąpienie ryzyka ucieczki lub ukrycia się podejrzanego była kwestia braku stałego miejsca pobytu, która pojawiła się aż w 25 przypadkach. W kontekście tej przesłanki sądy wskazywały także na brak miejsca zameldowania podejrzanego.

Istotna grupa argumentów powoływanych w tym kontekście dotyczyła także więzi podejrzanego z krajem. Okolicznościami, które sądy powoływały aby wykazać tę kwestię był brak relacji rodzinnych, nieposiadanie osób na utrzymaniu, bycie bezrobotnym albo zatrudnionym jedynie dorywczo, brak dochodów albo majątku. W kilku sprawach uzasadnieniem dla przyjęcia ryzyka ucieczki lub ukrycia się podejrzanego była kwestia legitymowania się przez podejrzanego obywatelstwem obcego państwa. W jednej ze spraw sąd dodatkowo podkreślił fakt, że podejrzany jest obywatelem państwa spoza Unii Europejskiej.

Oddzielną kategorię przesłanek urzeczywistniających ryzyko ucieczki lub ukrycia się sprawcy były te dotyczące jego zachowania w toku postępowania. W tym kontekście wymienić należy przede wszystkim brak możliwości kontaktu z podejrzanym, brak możliwości ustalenia jego miejsca pobytu, fakt nieprzebywania pod adresem, który wskazał jako adres do doręczeń. Za zachowania uprawdopodobniające ryzyko ucieczki lub ukrycia sądy uznawały także podanie przez podejrzanego innego adresu kontaktowego niż ten, pod którym on faktycznie przebywa, a także brak podania adresu kontaktowego przy przesłuchaniu w charakterze podejrzanego (a jednocześnie podanie go przy zatrzymaniu). W tej grupie okoliczności znalazło się także niewskazanie miejsca, w którym podejrzanym miałby przebywać w toku postępowania oraz nieinformowanie o zmianie takiego miejsca. Dodatkowo, w jednym z postępowań, za przesłankę do stosowania tymczasowego aresztowania uzasadnionego ryzykiem ucieczki, sąd uznał sposób odpowiedzi podejrzanego na pytanie dotyczące jego miejsca pobytu. W jego ocenie, o ryzyku takim świadczyło znaczne zawahanie się przed udzieleniem odpowiedzi na to pytanie.

Ponadto, w niektórych postanowieniach sądy zwracały uwagę na zachowania podejrzanego w innych prowadzonych wcześniej lub równoległe postępowaniach karnych. W tym kontekście wskazywały na konieczność jego uprzedniego poszukiwania czy nieskuteczność dotychczas stosowanych środków zapobiegawczych (np. lekceważenie orzeczonego dozoru policyjnego połączone z wyjazdem poza miejsce zamieszkania).

Jako trzecią grupę argumentów uzasadniających tymczasowe aresztowanie oparte na ryzyku ucieczki, należałoby wyodrębnić te odwołujące się do okoliczności z życia podejrzanego. Fakty te zasadniczo nie miały żadnego związku z prowadzonym przeciwko podejrzanemu postępowaniem karnym. Zdaniem sądów, wpływały jednak na ocenę ryzyka ukrycia się lub ucieczki podejrzanego. W tej grupie okoliczności sądy wskazywały m.in. dotychczasowy tryb życia podejrzanego. Obok nich pojawiły się także takie okoliczności, jak zamieszkiwanie w budynku, w którym lokale mieszkalne są wynajmowane wielu osobom, krótki okres najmu obecnie zajmowanego mieszkania, przebywanie przez długi okres za granicą, jak również posiadanie centrum życiowego poza granicami państwa.

Ostatnią z okoliczności uprawdopodobniających ryzyko ukrycia się lub ucieczki podejrzanego, którą można byłoby w tym wypadku wyodrębnić, była surowa kara. W 15 badanych sprawach okoliczność ta została wymieniona jako argument za wystąpieniem ryzyka ucieczki lub ukrycia się podejrzanego. W takim wypadku, sądy wprost przyjmowały, że grożąca oskarżonemu kara może skłaniać go do podejmowania działań utrudniających prowadzenie postępowania karnego. Nie odwoływały się przy tym do treści domniemania wynikającego z art. 258 § 2 k.p.k.

Zagrożenie surową karą jako podstawa stosowania tymczasowego aresztowania

Niezależnie od powoływania surowego charakteru kary jako przesłanki uzasadniającej ryzyko ucieczki, w badanych sprawach sądy stosowały także tymczasowe aresztowanie na podstawie art. 258 § 2 k.p.k. Zgodnie z tym przepisem, jeśli podejrzanemu zarzuca się popełnienie zbrodni lub występku zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 8 lat potrzeba zastosowania tymczasowego aresztowania w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania może być uzasadniona grożąca oskarżonemu surową karą.

W jedynie 21 badanych postanowieniach, sądy stosując tymczasowe aresztowanie, wskazywały na okoliczności świadczące o tym, że wymierzona w przyszłości podejrzanemu kara będzie miała charakter surowy. W 7 sprawach sądy przywoływały przy tym pogląd, że grożąca podejrzanemu surowa kara rodzi domniemanie, że podejrzanym będzie utrudniał postępowanie przygotowawcze, dokonując ucieczki, ukrycia się, zatarcia śladów lub wpływania na świadków.

W większości badanych spraw, w których sądy powoływały się na regulacje art. 258 § 2 k.p.k., odwołanie do zagrożenia surową karą dotyczyło wyłącznie kwalifikacji czynu zarzucanego podejrzanemu. W uzasadnieniach postanowień o zastosowaniu tymczasowego aresztowania brak było jakichkolwiek dywagacji dotyczących tego, czy faktycznie w danej sprawie istnieje realna szansa na orzeczenie względem podejrzanego surowej kary. Taki stan rzeczy musi rodzić wątpliwości z punktu widzenia art. 5 § 3 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, skoro obliuguje ona państwa – strony do wnikliwego badania możliwości zabezpieczenia stawiennictwa podejrzanego na rozprawie za pomocą środków alternatywnych dla tymczasowego aresztowania. Oceny tej nie może zmieniać powoływanie się przez sądy stosujące w ten sposób tymczasowe aresztowanie na domniemanie, że podejrzanym, ze względu na grożącą mu surową karę, będzie utrudniał postępowanie przygotowawcze, dokonując ucieczki, ukrycia się, zatarcia śladów lub wpływania na świadków.

Jednocześnie należy podkreślić, że w obu wymienionych kategoriach spraw, zarówno tych, w których sądy przywoływały okoliczności świadczące za wymierzeniem podejrzanemu surowej kary, jak i tych odwołujących się jedynie do kwalifikacji zarzucanego podejrzanemu czynu, dokonywana przez nie ocena bywała nietrafna. W grupie 16 zakończonych spraw, w których sądy odwoływały się do realnego charakteru surowej kary, tylko trzy z nich zakończyły się wydaniem wyroku skazującego przewyższającego 3 lata pozbawienia wolności. Spośród pozostałych spraw, orzeczona kara oscylowała w okolicach 1 roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności. Co więcej, w dwóch wypadkach wykonanie orzeczonych kar pozbawienia wolności zostało zawieszona, w jednym zaś orzeczona kara miała charakter mieszany.

W grupie 22 zakończonych spraw, w których surowa kara uzasadniana była wyłącznie kwalifikacją prawną czynu zarzucanego podejrzanemu, połowa z orzeczonych kar wynosiła co najmniej 2 lata i 8 miesięcy. W grupie tej znalazły się także wyroki o charakterze bardzo surowym, oscylujące wokół 8, a nawet 13 lat pozbawienia wolności. Z drugiej strony w grupie tej znajdowało się 6 przypadków wymierzenia podejrzanym kar o charakterze łagodnym. Cztery z nich dotyczyło wymierzenia kar równych lub nieznacznie przekraczających 1 rok pozbawienia wolności. W dwóch kolejnych sprawach wykonanie kary pozbawienia wolności wymierzonej skazanemu zostało zawieszona albo orzeczona kara miała charakter mieszany. W pozostałych sprawach kary wynosiły od 1 r. i 8 m. pozbawienia wolności do 2 lat i 8 miesięcy wolności.

W żadnej z badanych zakończonych spraw nie zapadł wyrok uniewinniający podejrzanego od zarzucanego mu czynu.

Ryzyko ucieczki i ukrycia się podejrzanego a argumenty obrońców

W badanych sprawach stosunkowo rzadko występowały obrońcy. Jednocześnie nie każde wnoszone przez nich zażalenie wprost odnosiło się do kwestii ryzyka ucieczki lub ukrycia się przez podejrzanego. Niemniej w około dwudziestu postępowaniach można było odnaleźć argumenty przedstawione przez obronę w kontekście ryzyka ucieczki lub ukrycia się podejrzanego.

Podnoszona przez obrońców argumentacja miała charakter wielowątkowy. W szczególności obrońcy wskazywali na brak konieczności zabezpieczenia w danym momencie prawidłowego toku postępowania przygotowawczego, argumentując, że w danej fazie postępowania kluczowe dowody zostały przeprowadzone przez organy ścigania. Wytykali jednocześnie sądowi brak konkretyzacji okoliczności, które miałyby świadczyć o zagrożeniu przez podejrzanego prawidłowego biegu postępowania, podkreślając fakt przyznania się podejrzanego do winy, złożenia wyjaśnień oraz podejmowania współpracy z organami ścigania.

Kwestionowali również przyjęcie przez sąd tezy o wystąpieniu ryzyka ukrycia się lub ucieczki podejrzanego, wskazując, że w sprawie brak jest okoliczności wskazujących na takie ryzyko. Polemizowali również z tym czy sam fakt bezdomności podejrzanego albo niezamieszkiwania przez podejrzanego w miejscu zameldowania powinien sam w sobie wystarczać do stosowania względem niego tymczasowego aresztowania.

W niektórych zażaleniach obrońcy zwracali także uwagę na usprawiedliwiony brak świadomości swoich klientów na temat faktu toczenia się przeciwko nim postępowania karnego (np. po uchyleniu wyroku uniewinniającego). Wychodzili także naprzeciw obawom zgłaszanym przez sądy wskazując, m.in. okoliczności świadczące o tym, że podejrzanym będzie przebywał w danym miejscu, gdy zostanie wypuszczony na wolność. Ponadto podkreślali ustabilizowany tryb życia podejrzanego, w tym m.in. posiadanie przez niego stałego miejsca pobytu. Argumentem, które w ocenie jednego z obrońców świadczyć miało o braku ryzyka ucieczki, była także trwająca wówczas epidemia COVID-19. Przedstawiana była jako okoliczność utrudniająca ucieczkę. Jej społeczno-ekonomiczne skutki, w tym utrata pracy za granicą przez podejrzanego, wskazywać miały na osłabienie ryzyka wyjazdu podejrzanego za granicę.

W argumentacji podnoszonej przez obrońców pojawiały się także kwestie dotyczące możliwości zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania karnego w sposób alternatywny, poprzez zastosowanie mniej dolegliwych środków zapobiegawczych, m.in. wykorzystania instytucji doprowadzenia podejrzanego na konkretne czynności, czy wykorzystania nieizolacyjnych środków zapobiegawczych. Obrońcy kontestowali także to, czy w sprawie realne jest wymierzenie podejrzanemu surowej kary.

Obok tego rodzaju zarzutów, pojawiały się także te odnoszące się wprost do dużego prawdopodobieństwa popełnienia przez podejrzanego zarzucanego mu czynu albo błędu w ustaleniach faktycznych. Ponadto, w niektórych sprawach obrońcy zwracali uwagę na istnienie okoliczności przemawiających przeciwko stosowaniu izolacyjnego środka zapobiegawczego. W tym kontekście podnosili m.in. konieczność opieki podejrzanego nad jednym z chorych rodziców, ryzyko utraty przez niego pracy wskutek tymczasowego aresztowania czy konieczność opieki ze strony podejrzanego nad dwuletnim dzieckiem. Argumentacja ta nie znajdowała jednak uznania sądów II instancji.

Skuteczność zażaleń wniesionych przez obronę na postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania nie odbiegała od ogólnych danych dotyczących skuteczności zażaleń na tymczasowe aresztowanie. W badanej grupie spraw udało się zidentyfikować jedynie dwie sprawy, w których zażalenie na postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania okazało się skuteczne i doprowadziło do jego uchylenia. W jednej z takich spraw, sąd odwoławczy krytycznie wypowiedział się na temat kwestii realności ryzyka ukrycia się podejrzanego. Wskazał m.in. na błędny sposób zarządzania poszukiwaniami podejrzanego, a mianowicie wysłanie zarządzenia w tym przedmiocie do niewłaściwej miejscowo komendy policji. Wytknął także nieprawidłowe zweryfikowanie czy podejrzana przebywa w zadeklarowanym miejscu pobytu. Informacji na ten temat udzielił bowiem funkcjonariuszom policji jeden z pensjonariuszy domu opieki, w którym podejrzana miała przebywać, a nie jej kierownik.

Nie w każdej badanej sprawie możliwe było ustalenie łącznego czasu trwania tymczasowego aresztowania. Niemniej, w trakcie badania reprezentanci HFPC nie natrafili na przykłady bardzo długiego stosowania tego środka zapobiegawczego. Najdłużej stosowane tymczasowe aresztowanie trwało 21 miesięcy i dotyczyło podejrzanego oskarżonego o dokonanie pobicia ze skutkiem śmiertelnym. Wymierzona w tym postępowaniu oskarżonemu kara należała zaś do surowych. W innych postępowaniach średni czas trwania tymczasowego aresztowania wahał się od kilkunastu dni do kilku miesięcy i był mocno skorelowany z czasem trwania postępowania karnego względem podejrzanego.

O projekcie

Raport powstał w ramach projektu „Flightrisk” realizowanego przez Helsińską Fundację Praw Człowieka wspólnie z organizacjami pozarządowymi z Austrii, Bułgarii, Belgii i Irlandii. Koordynatorem projektu jest Fair Trials. Całość finansowana jest ze środków Komisji Europejskiej z programu Sprawiedliwość.

Celem projektu „Flightrisk” jest podniesienie świadomości uczestników systemu wymiaru sprawiedliwości na temat regionalnych i krajowych standardów stosowania tymczasowego aresztowania w oparciu o ryzyko ucieczki lub ukrycia się podejrzanego.

Jednocześnie „Flightrisk” stanowi próbę odpowiedzi na pytanie o powody dla których ryzyko ukrycia się lub ucieczki podejrzanego nie jest minimalizowane przez organy wymiaru sprawiedliwości za pomocą stosowania nieizolacyjnych środków zapobiegawczych. Ustalenia te pozwolą na głębsze zrozumienia przyczyn, które sprawiają, że przesłanka unikania wymiaru sprawiedliwości staje się podstawą wniosku o zastosowanie, a następnie podstawą stosowania tymczasowego aresztowania. Pozwolą także na pokazanie, na ile realna jest obrona podejrzanego przed zastosowaniem tymczasowego aresztowania oparte wyłącznie na przesłankach na ryzyka ucieczki lub ukrycia się.

Istotnym elementem badania jest także odpowiedź na pytanie, czy praktyka stosowania tymczasowego aresztowania w oparciu o ryzyko ucieczki lub ukrycia się podejrzanego przybiera charakter dyskryminacyjny, negatywnie oddziałując na sytuacje osób ze względu na ich przynależność do określonej grupy, pochodzenie społeczne, etniczne czy status zamieszkania. Pozwoli to na identyfikację złych rozwiązań prawnych i negatywnych praktyk organów krajowych, stanowiąc podstawę do podejmowania inicjatyw legislacyjnych na szczeblu Unii Europejskiej oraz poszczególnych państw członkowskich.

Metodologia

Niniejszy raport oparty jest o analizę desk research pogłębioną badaniem aktowym przeprowadzonym w wybranych sądach na przełomie 2022 i 2023 roku. Badanie to miało na celu ustalenie, w jaki sposób sądy i prokuratura stosują przesłanki ryzyka ucieczki lub ukrycia się podejrzanego. W ramach badania HFPC wystąpiła w trybie art. 156 § 1 kodeksu postępowania karnego do prezesów poszczególnych sądów rejonowych i okręgowych z wnioskiem o wgląd w akta postępowań karnych prowadzonych w latach 2019-2023. Każdorazowo fundacja wnioskuje o uzyskanie dostępu do 10 losowo wybranych akt postępowania sądowego, w których stosowanie tymczasowego aresztowania oparte było na podstawie art. 258 § 1 pkt 1 k.p.k., tj. ze względu na uzasadnioną obawę ukrycia się lub ucieczki oskarżonego.

Z wnioskiem o udostępnienie akt HFPC zwróciła się do dwóch sądów okręgowych (Sąd Okręgowy w Warszawie, Sąd Okręgowy w Częstochowie) oraz 9 sądów rejonowych (Sąd Rejonowy dla M.St. Warszawy w Warszawie, Sąd Rejonowy w Piasecznie, Sąd Rejonowy w Płocku, Sąd Rejonowy w Piotrkowie Trybunalskim, Sąd Rejonowy w Brzegu, Sąd Rejonowy w Wałbrzychu, Sąd Rejonowy dla Wrocławia Śródmieścia we Wrocławiu, Sąd Rejonowy Katowice-Wschód w Katowicach, Sąd Rejonowy w Żorach). Poza Sądem Rejonowym Katowice-Wschód w Katowicach, który zażądał złożenia wniosku na wewnętrznym formularzu (co nie znajduje podstawy w przepisach obowiązującego prawa) dostęp do akt w pozostałych sądach przebiegł bez większych problemów.

Analiza akt dokonywana była w oparciu o ustandaryzowany kwestionariusz, który został nieznacznie uproszczony po przeprowadzeniu pilotażowego badania aktowego w Sądzie Okręgowym w Warszawie. Kwestionariusz obejmował dane dotyczące osoby, w stosunku do której stosowane było tymczasowe aresztowanie, w szczególności jej płci, wieku, wykształcenia, liczby osób na utrzymaniu, a także informacji wskazujących na to czy należała ona do grupy osób szczególnie narażonych na wykluczenie.

W drugiej kolejności przedmiotem analizy było odnotowanie tego, czy przed tymczasowym aresztowaniem podejrzanego został zatrzymany, a jeśli tak na jakiej podstawie prawnej, w szczególności, czy organy ścigania jako przyczynę zatrzymania wskazywały uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa oraz obawę ucieczki albo ukrycia się podejrzanego.

Badacze zwracali także uwagę na kwalifikację prawną przestępstwa zarzucanego podejrzanemu. Analizowali także jego postawę względem postępowania karnego, w szczególności to, czy podczas pierwszego przesłuchania w sprawie przyznał się on do popełnienia zarzucanego mu czynu oraz to, czy składał wyjaśnienia, uznając, że okoliczności te mogą wpływać na postrzeganie zagrożeń dla prawidłowego toku postępowania karnego.

Kolejno przedmiotem analizy były wnioski prokuratorów o zastosowanie tymczasowego aresztowania. HFPC zwracała szczególną uwagę na to jakimi okolicznościami uzasadniany był wniosek o zastosowanie środka izolacyjnego i czy powody te odnosiły się do ryzyka ucieczki lub ukrycia podejrzanego.

Analizując postanowienia sądów o zastosowaniu tymczasowego aresztowania, badacze HFPC analizowali długość stosowania tymczasowego aresztowania oraz okoliczności, które uzasadniały, zdaniem sądu, jego zastosowanie. W tym kontekście badany był również sposób uzasadnienia przez sąd wystąpienia przesłanek do stosowania tymczasowego aresztowania, w szczególności to, czy sąd w postanowieniu o zastosowaniu izolacyjnego środka zapobiegawczego wskazał skonkretyzowane okoliczności uzasadniające wystąpienie danej przesłanki, czy poprzestał jedynie na deklaratoryjnym stwierdzeniu ich wystąpienia.

Podobnie, jak w przypadku wniosków prokuratorskich, szczególną uwagę pracownicy HFPC przykładali do analizy okoliczności, które w danej sprawie wskazywać miały na wystąpienie ryzyka ucieczki lub ukrycia się podejrzanego. Dodatkowo analizowali, czy uzasadnieniem dla tymczasowego aresztowania nie była grożąca podejrzanemu surowa kara. Jeśli tak, sprawdzeniu poddawany był także sposób uzasadniania tej przesłanki, w szczególności to, czy ryzyko takie miało zdaniem sądu charakter realny, czy też wynikało jedynie z samego zagrożenia sankcją karną za popełnienie danego czynu zabronionego.

W przypadku postanowień o zastosowaniu tymczasowego aresztowania opartych na ryzyku ucieczki lub ukrycia się podejrzanego, analizie poddawana była argumentacja obrońców dotycząca tej przesłanki oraz podejście sądów II instancji do tej kwestii.

Wreszcie badacze odnotowywali także to, czy podejrzanym, w stosunku, do którego sądy stosowały tymczasowe aresztowanie został uznany winnym zarzucanego mu czynu oraz jaką wymierzono mu karę. Sprawdzali również, jak długi był czas trwania tymczasowego aresztowania w sprawie.

Wnioski złożone w trybie art. 156 k.p.k. pozwoliły HFPC na zapoznanie się z aktami 91 postępowań karnych, w których stosowane było tymczasowe aresztowanie. Niestety nie wszystkie wymienione akta zawierały postanowienia o zastosowaniu tymczasowego aresztowania, które oparte byłyby na ryzyku ucieczki lub ukrycia się podejrzanego. Jedynie w 56 sprawach akta te wprost odnosiły się do wystąpienia takiego ryzyka.

Dodatkowo, problemem okazało się to, że nie w opinii ws nowelizacji zmieniającej znamiona przestępstw motywowanych uprzedzeniażystkie sądy udostępniły badaczom pełne akta postępowania karnego (o sygnaturze K). Dwa sądy poprzestały na udostępnieniu jedynie akt sądowych dotyczących postępowania przygotowawczego (o sygnaturze Kp). W tych ostatnich aktach nie znajdowały się wszystkie informacje, których dotyczył kwestionariusz. Brakowało m.in. danych dotyczących podejrzanego czy informacji o końcowym orzeczeniu, które zapadło w sprawie.

Co więcej, nie wszystkie udostępnione akta zawierały pełną dokumentację dotyczącą tymczasowego aresztowania. W niektórych brakowało wniosków prokuratora o zastosowanie tymczasowego aresztowania albo zażalenia obrońcy na postanowienie o zastosowaniu izolacyjnego środka zapobiegawczego.

HELŚIŃSKA FUNDACJA
PRAW CZŁOWIEKA

Funded by
the European Union

Raport powstał w ramach projektu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka „Flightrisk” realizowanego ze środków Unii Europejskiej z programu „Sprawiedliwość”. Wyrażone poglądy i opinie są wyłącznie poglądami autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy Unii Europejskiej lub Komisji Europejskiej. Ani Unia Europejska, ani organ udzielający dotacji nie mogą być za nie pociągnięte do odpowiedzialności.